Pracovníci a pracovní podmínky ve vzdělávání

Indikátory OECD
Metodická příručka

Ústav pro informace ve vzdělávání
květen 2009

Zpracovala Mgr. Pavlína Šťastnová
© Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009

ISBN 978-80-211-0578-2

ÚVOD

Česká republika je již od roku 1992 členem Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále OECD). Jednou z oblastí, které se tato organizace věnuje, je oblast školství a vzdělávání. Vzděláváním a souvisejícími okruhy se zabývá skupina expertů a institucí zapojených do programu INES (Indicators of Education Systems – Systém ukazatelů školských systémů). Na základě spolupráce těchto expertů a institucí a sekretariátu OECD vychází každoročně již od roku 1996 publikace *Education at a Glance* (dál EaG), v níž jsou zveřejněny indikátory, které se dotýkají oblasti vzdělávání a porovnání vzdělávacích systémů v rámci zemí OECD.

Zájem veřejnosti o indikátory zabývající se vzdělávacími systémy jednotlivých zemí byl hlavním impulsem vzniku projektu, jehož první výstup se Vám právě dostává do rukou. Jedná se o metodickou příručku *Pracovníci a pracovní podmínky ve vzdělávání*. Veřejnost indikátory používá, ale vzhledem k neznalosti metodiky jejich výpočtu velice často dochází k dohadům, co je vlastně v indikátoru zahrnuto, a následně dochází i k dezinterpretaci výsledků. Zejména z těchto důvodů se Ústav pro informace ve vzdělávání neustále setkává s požadavky na vysvětlení jednotlivých indikátorů a na popis jejich struktury.

Hlavním cílem projektu, jehož výstupem je i tato metodická příručka zabývající se výkony ve vzdělávání, je **zpracování publikací definujících metodiku, kterou se počítají indikátory OECD publikované v Education at a Glance.** Kromě této příručky jsou v rámci projektu zpracovány další dvě, které se budou zabývat výkonovými indikátory ve vzdělávání a financováním vzdělávání.

Ve všech jednotlivých publikacích je ozřejmena struktura indikátorů z dané oblasti, metodika jejich výpočtu a součástí příruček budou i některé časové řady hodnot zveřejněných indikátorů za Českou republiku.

Předmětem zájmu této metodické příručky jsou tedy indikátory věnované pracovníkům a pracovním podmínkám ve vzdělávání, a to formálním vzdělávání od úrovně předškolního až do úrovně terciárního vzdělávání. Při jejich popisu a výběru vycházíme z obsahu ročenky školství OECD *Education at a Glance* vydané v roce 2007 s daty za rok 2005. I když byla v době vzniku této příručky k dispozici publikace Education at a Glance za rok 2008, zvolili jsme z důvodu porovnatelnosti s údaji v ostatních dvou metodických příručkách (*Výkonové indikátory ve vzdělávání a Ekonomické indikátory ve vzdělávání*) údaje za rok 2005.

V jednotlivých příručkách, které jsou součástí projektu, je popsána struktura uvedených indikátorů, metodika výpočtu a současně uvedeny jejich hodnoty za Českou republiku, v případě možnosti srovnání i v časových řadách. Doufáme, že tato řada publikací napomůže sjednotit podobu a metodiku používání indikátorů využívaných pro mezinárodní srovnání vzdělávacích systémů.

Pro porovnání hodnot indikátorů za Českou republiku s ostatními zeměmi jsme vybrali průměry za země OECD a země Evropské unie, které jsou zároveň členskými zeměmi OECD (EU 19). Vzhledem k tomu, že prakticky ve všech ukazatelích se hodnoty jednotlivých zemí poměrně liší a průměrné hodnoty za všechny země jsou mnohdy zkresleny hodnotami několika málo zemí, porovnáváme údaje za Českou republiku se zeměmi, které jsou nám nejblíže, ať už z geografického, nebo kulturního pohledu. Jedná se o Slovensko, Polsko, Maďarsko, Německo a Rakousko.

VÝCHODISKA

PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE

Publikace *Education at a Glance* (dále EaG) je každoročně (od roku 1996) vydávána Organizací pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále OECD). Publikace vzniká na základě spolupráce expertů a institucí zapojených do programu INES (Indicators of Education Systems – Systém ukazatelů školských systémů) a sekretariátu OECD a jedná se o soubor ukazatelů charakterizující vzdělávací systémy z různých pohledů.

Informace jsou v EaG zveřejňovány zpravidla s dvouletým zpožděním, které je způsobeno odlišnými systémy sběru statistických dat v jednotlivých členských zemích. Poslední dostupné údaje v době vzniku této metodické příručky byly publikovány v EaG 2007 a v naprosté většině se jedná o údaje za rok 2005 (školní rok 2004/2005, kalendářní rok 2005) a údaje o finančních výdajích za rok 2004. Veškeré údaje, poskytované jednotlivými zeměmi, které vstupují jako podkladová data do výpočtu indikátorů EaG, jsou členěny podle mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97. Vydání EaG má již několik let obdobnou strukturu, většina ukazatelů je porovnatelných s předchozími lety, resp. s rokem minulým, a v posledních letech se publikace člení na čtyři hlavní kapitoly:

Výsledky vzdělávání a výnosy ze vzdělávání – kapitola se zabývá výsledky vzdělávání a také tím, kolik lidí vzdělávání ukončuje. Součástí jsou i ukazatele týkající se vzdělanosti obyvatelstva jednotlivých zemí.

Finanční a lidské zdroje vložené do vzdělávání – kapitola je zaměřena na ukazatele týkající se financování školství v jednotlivých zemích z různých pohledů. Hodnoty těchto ukazatelů je nutné brát v úvahu při interpretaci dalších charakteristik vzdělávacích systémů – např. výše výdajů na jednoho žáka a studenta má úzkou spojitost i s průměrnou velikostí třídy nebo s průměrným počtem žáků na pedagogického pracovníka a celkově ovlivní podmínky žáků a studentů v průběhu vzdělávacího procesu.

Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou – kapitola obsahuje ukazatele charakterizující jednotlivé vzdělávací systémy z pohledu vzdělávací politiky, kontextu vzdělávání a výkonů vzdělávací soustavy. Obsahuje ukazatele typu míra vstupu, účast na vzdělávání i ukazatele týkající se vzdělávání dospělých.

Školní prostředí a organizace škol – kapitola zahrnuje ukazatele charakterizující pracovní podmínky učitelů, jako např. pracovní doba učitelů, vyučovací doba učitelů (tedy počet hodin výuky), finanční ohodnocení učitelů, počet hodin, které žáci stráví výukou ve škole. Tyto ukazatele mohou být základem pro hodnocení kvality výuky.

Pro účely této metodické příručky se zabýváme ukazateli kapitoly Školní prostředí a organizace škol. Ukazatele ostatních kapitol byly metodicky popsány v dalších dvou metodických příručkách, které jsou součástí projektu a byly vydány v průběhu roku 2008.

OBSAH PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE

Pro dokreslení celkového obrazu zde uvádíme i seznam všech indikátorů, které byly zveřejněny v *Education at a Glance* 2007. Názvy v závorkách jsou odpovídající názvy indikátorů ze starších vydání EaG před rokem 2007.

A. Výsledky vzdělávání a výnosy ze vzdělávání

A1 Na které úrovni dospělí studovali? (*Vzdělanost dospělé populace*)

A2 Kolik studentů ukončí sekundární vzdělávání? (*Míra dokončování vyššího sekundárního vzdělávání*)

A3 Kolik studentů ukončí terciární vzdělávání? (*Míra dokončování terciárního vzdělávání a míra přežití v terciárním vzdělávání*)

A4 Jaké ambice mají žáci z pohledu dosaženého vzdělání?

A5 Jaký mají studenti postoj k matematice?

A6 Jaký dopad má zázemí imigrantů na jejich studijní výsledky?

A7 Ovlivní socioekonomické zázemí žáků jejich účast ve vyšších stupních vzdělávání?

A8 Jaký vliv má účast ve vzdělávání na účast na trhu práce?

A9 Jaké jsou ekonomické výnosy ze vzdělávání? (*Výnosy ze vzdělávání: vzdělání a výdělky*)

B. Finanční a lidské zdroje vložené do vzdělávání

B1 Kolik stojí žák/student? (*Výdaje na vzdělávání na studenta*)

B2 Kolik z bohatství státu je vynaloženo na vzdělávání? (*Výdaje na vzdělávání jako podíl* HDP)

B3 Jaké jsou veřejné a soukromé výdaje na vzdělávání? (*Veřejné a soukromé investice do vzdělávání*)

B4 Jaké jsou celkové veřejné výdaje na vzdělávání? (*Celkové veřejné výdaje na vzdělávání*)

B5 Jaké jsou výdaje studenta v terciárním vzdělávání a kolik veřejných subvencí obdrží? (*Veřejné subvence studentům a domácnostem*)

B6 Z jakých zdrojů pocházejí finanční prostředky na vzdělávání a za co jsou utraceny? (*Výdaje na instituce podle účelu a zdrojů*)

B7 Jak efektivně jsou finanční prostředky ve vzdělávání využity?

C. Přístup ke vzdělávání, účast na něm a průchod vzdělávací soustavou

C1 Jak rozšířené jsou programy odborného vzdělávání? (*Účast na vzdělávání od základního vzdělávání po dospělost*)

C2 Kdo se účastní vzdělávání? (*Účast na vzdělávání v sekundárním a terciárním vzdělávání*)

C3 Kdo studuje v zahraničí a kde? (*Mobilita studentů a studující cizinci v terciárním vzdělávání*)

C4 Jak úspěšní jsou studenti při přechodu ze vzdělávání na trh práce? (*Vzdělávací a pracovní status mladých lidí*)

C5 Účastní se dospělí dalšího vzdělávání souvisejícího s prací? (*Účast na vzdělávání dospělých*)

D. Školní prostředí a organizace škol

D1 Kolik času stráví žáci ve třídě? (*Předpokládaná doba výuky žáků na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni*)

D2 Jaký je počet žáků na učitele a jak velké jsou třídy? (*Velikost třídy a počet žáků na učitele*)

D3 Jak jsou učitelé odměňováni? (*Platy učitelů*)

D4 Kolik času stráví učitelé výukou? (*Vyučovací a pracovní povinnosti učitelů*)

D5 Jak vzdělávací systémy monitorují práci škol? (*Přístup k počítačům a jejich využití*)

Pro účely této metodické příručky jsme vybrali indikátory týkající se školního prostředí a organizace škol.

INDIKÁTORY OECD ZABÝVAJÍCÍ SE PRACOVNÍKY A PRACOVNÍMI PODMÍNKAMI VE VZDĚLÁVÁNÍ POPISOVANÉ V TÉTO METODICKÉ PŘÍRUČCE

D1 Kolik času stráví žáci ve třídě? (*Předpokládaná doba výuky žáků na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni*)

D2 Jaký je počet žáků na učitele a jak velké jsou třídy? (*Velikost třídy a počet žáků na učitele*)

D3 Jak jsou učitelé odměňováni? (*Platy učitelů*)

D4 Kolik času stráví učitelé výukou? (*Vyučovací a pracovní povinnosti učitelů*)

ČESKÝ VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM

Pro informaci uvádíme schéma českého vzdělávacího systému, kde jsou u jednotlivých vzdělávacích programů uvedeny i kategorie ISCED97, do kterých uvedený program spadá.

Obrázek 1: Schéma vzdělávacího systému v České republice – platné od roku 2005

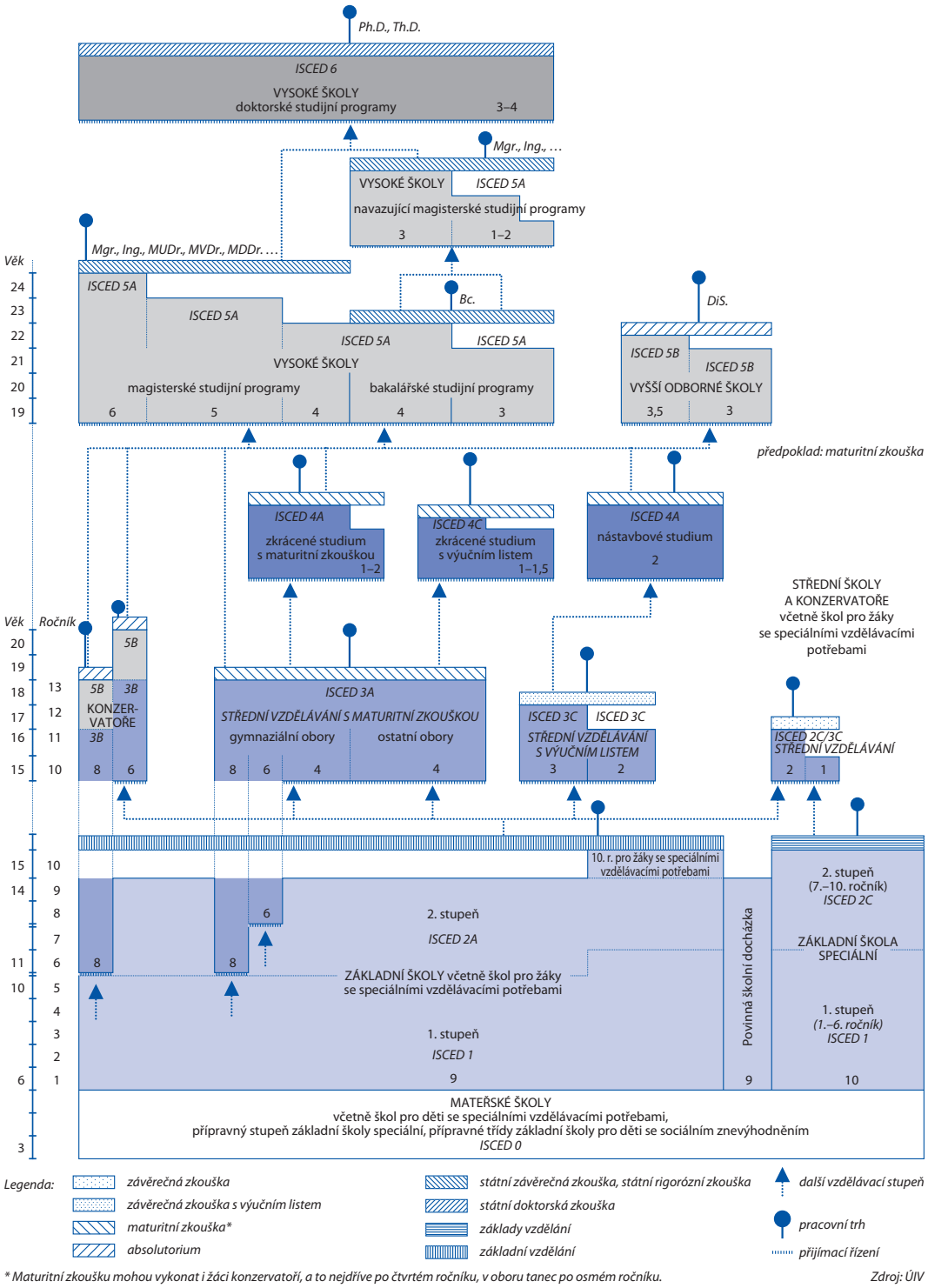

* Maturitní zkoušku mohou vykonat i žáci konzervatoří, a to nejdříve po čtvrtém ročníku, v oboru tanec po osmém ročníku.

Zdroj: ÚIV

MEZINÁRODNÍ KLASIFIKACE VZDĚLÁNÍ ISCED97

Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání ISCED97 slouží k porovnávání vzdělávacích systémů jednotlivých zemí na základě srovnávání vzdělávacích úrovní. Základní jednotkou z pohledu klasifikace ISCED je vzdělávací program. Vzdělávací programy jsou zařazovány do úrovní ISCED na základě jejich obsahu, úrovně kvalifikace, resp. profilu absolventa. V rámci klasifikace se vzdělávací programy podle obsahu třídí podle dvou základních hledisek – úroveň dosaženého vzdělání a obor vzdělání. Hlavní využití klasifikace je v oblasti věcného popisu vzdělávacích systémů, statistického vyhodnocení absolventů vzdělávacích systémů (tedy nejvyšší dosažené vzdělání populace) a dále v oblasti mezinárodního porovnání statistických dat v mezinárodním kontextu.

V České republice nabývá klasifikace ISCED97 dalšího významu – od 1. 1. 2008 ji zavádí ČSÚ jako státní klasifikaci pro statistická šetření.

Klasifikace ISCED97 rozlišuje sedm základních úrovní vzdělávání:

Úroveň	**Název úrovně**
ISCED 0	Preprimární vzdělávání
ISCED 1	Primární vzdělávání
ISCED 2	Nižší sekundární vzdělávání
ISCED 3	Vyšší sekundární vzdělávání
ISCED 4	Postsekundární neterciární vzdělávání
ISCED 5	Terciární vzdělávání
ISCED 6	Terciární vzdělávání – stupeň vedoucí k vědecké kvalifikaci

Kategorie ISCED 2, 3, 4 a 5 se dále člení na podkategorie, které charakterizují možnosti absolventů při vstupu na vyšší vzdělávací úroveň. Typ

- A umožňuje absolventům vstup do další vzdělávací úrovně bez omezení,
- B umožňuje absolventům vstup do programu vyšší úrovně typu B,
- C umožňuje absolventům přímý vstup na trh práce.

Další hledisko je zaměření programu – zda se jedná o program

- všeobecného vzdělávacího proudu,
- předodborného vzdělávání,
- odborného vzdělávání.

Hlavním kritériem pro začlenění programu podle zaměření je výše dotace odborných předmětů v rámci kurikula.

Kromě úrovní vzdělání definuje klasifikace ISCED97 i obory a skupiny oborů. Programy se opět do jednotlivých kategorií řadí na základě obsahu programu a profilu absolventa.

Vzhledem k tomu, že český vzdělávací systém (stejně jako naprostá většina vzdělávacích systémů ostatních zemí) neodpovídá na všech úrovních vzdělání klasifikaci ISCED, uvádíme zde i „převodní“ tabulku mezi úrovněmi vzdělání ISCED97 a programy českého vzdělávacího systému.

Tabulka 1: Zařazení vzdělávacích programů v ČR do mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97

(podle stavu k 20. 3. 2006)

Úroveň vzdělávání (typ a druh školy, která je poskytuje)		Úroveň ISCED97			Poznámka
		studenti[1]	absolventi[2]		
program	část programu v jedné úrovni		program ukončený[3]	program neukončený[4]	
mateřská škola		0			
přípravný stupeň základní školy speciální		0			
přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním		0			
základní škola speciální	1. stupeň	1	2C		2. stupeň 2C
základní škola praktická	1. stupeň	1	2B		2. stupeň 2B
základní škola (bez základní školy praktické a základní školy speciální)	1. stupeň	1	2A		2. stupeň 2A
základní škola speciální	2. stupeň	2C	2C		1. stupeň 1
základní škola praktická	2. stupeň	2B	2B		1. stupeň 1
základní škola (bez základní školy praktické a základní školy speciální)	2. stupeň	2A	2A	2B	1. stupeň 1
obory gymnázií 6leté	1.–2. ročník	2A	3A		vyšší roč. 3A
obory gymnázií 8leté	1.–4. ročník	2A	3A		vyšší roč. 3A
konzervatoře: obor tanec (8letý)	1.–4. ročník	2A	5B		vyšší roč. 3B
kurzy pro získání základů vzdělání		2C	2C		
kurzy pro získání základního vzdělání		2A	2A		
obory praktická škola 1letá, 2letá		2C	2C		
obor praktická škola 3letá		3C	3C		
integrovaný 1. ročník		3			
obory gymnázií 4–5leté		3A	3A		
obory gymnázií 6leté	3.–6. ročník	3A	3A		nižší ročníky 2A
obory gymnázií 8leté	5.–8. ročník	3A	3A		nižší ročníky 2A
obory středního vzdělávání ukončené maturitní zkouškou (bývalé obory SOŠ a SOU)		3A	3A		
konzervatoř: obor tanec (8letý)	5.–6. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
konzervatoř: 6leté obory	1.–4. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
konzervatoř: 7leté obory	1.–5. ročník	3B	5B		poslední 2 ročníky 5B
obory středního vzdělávání		3C	3C		
obory středního vzdělávání s výučním listem		3C	3C		
studium jednotlivých předmětů na střední škole		3C	3C		
rekvalifikační kurzy ukončené závěrečnou zkouškou		3C	3C		
nástavbové studium		4A	4A		
zkrácené vzdělávání v oborech ukončených maturitní zkouškou		4A	4A		
pomaturitní studium na školách s právem státní jazykové zkoušky		4A	4A		
zkrácené vzdělávání v oborech ukončených výučním listem		4C	4C		
rekvalifikační kurzy na škole vyžadující předchozí vzdělání na střední škole (učební obory)		4C	4C		
rekvalifikační kurzy v délce od 6 měsíců do 2 let pro absolventy SŠ		4C			
vyšší odborná škola		5B	5B		
konzervatoř	poslední dva ročníky	5B	5B		
vysoké školy – bakalářské studijní programy		5A – středně dlouhé první programy	5A – první programy		[5]
vysoké školy – magisterské studijní programy 4leté		5A – středně dlouhé první programy	5A		
vysoké školy – magisterské studijní programy v délce 5–6 let, včetně udělení akademického titulu		5A – dlouhé první programy	5A		
vysoké školy – magisterské studijní programy navazující (na bakalářské studium)		5A – navazující studium	5A		
vzdělávání absolventů středních škol organizované vysokou školou (nesměřující k udělení titulu)[6]		4A	4A		
další vzdělávání pro absolventy bakalářských studijních programů nebo VOŠ (nesměřující k udělení titulu) – rozšiřující vzdělání		5B	5B		
další vzdělávání pro absolventy magisterských studijních programů (nesměřující k udělení titulu) – rozšiřující vzdělání		5A	5A		
doktorský studijní program ukončený titulem Ph.D.		6	6		

Komentáře:

[1] *Děti, žáci, studenti na dané úrovni vzdělávání.*
[2] *Žáci, kteří dokončili danou úroveň programu. Nemusí být absolventy programu jako celku.*
[3] *Cílový stupeň vzdělání absolventů programu.*
[4] *Stupeň vzdělání absolventů u nedokončeného programu.*
[5] *Studium koncipované jako 1. stupeň vysokoškolského studia, po jeho ukončení je možno pokračovat v magisterských programech.*
[6] *Studium organizované pro absolventy středních škol na vysokých školách (rekvalifikační kurzy, nulté ročníky).*

Zdroj: ÚIV, OECD

ISCED 0 = *Preprimární vzdělávání*
ISCED 1 = *Primární vzdělávání*
ISCED 2 = *Nižší sekundární vzdělávání*
ISCED 3 = *Vyšší sekundární vzdělávání*
ISCED 4 = *Postsekundární neterciární vzdělávání*
ISCED 5 = *Terciární vzdělávání*
ISCED 6 = *Terciární vzdělávání – stupeň vedoucí k vědecké kvalifikaci*

METODICKÝ POPIS A VÝVOJ HODNOT INDIKÁTORŮ

KOLIK ČASU STRÁVÍ ŽÁCI VE TŘÍDĚ?

Soubor indikátorů týkající se času, který stráví žáci ve třídě, v sobě zahrnuje indikátory zaměřené na způsob využití času stráveného žáky ve třídě. Jednotlivé země mají různou strukturu výuky, celkového času věnovaného vyučování a také předmětů, které jsou v rámci vzdělávacích programů povinně vyučovány. Jejich volba odráží národní priority a preference ve vzdělávacích potřebách žáků různého věku, stejně jako místní priority. Země obvykle vymezí zákonné normy pro stanovení počtu vyučovacích hodin. Nejčastěji je specifikován minimální počet hodin vyučování, který musí škola dodržet, kdy ústřední řídící instituce stanovuje minimální úroveň opatření k dodržení vyučovacího času, který je nezbytným předpokladem pro dosažení dobrých studijních výsledků.

Délka vyučovací doby ve třídě je jedním z hlavních faktorů, který má vliv na velkou část veřejných investic do žákova učení se. Hlavními úkoly pro vzdělávací politiku je porovnávání dostupných zdrojů a potřeb studentů a využívání času optimálním způsobem z perspektivy žáka a možností veřejných investic. Náklady na vzdělávání v prvé řadě zahrnují práci učitelů, institucionální podporu a ostatní zdroje související se vzděláváním. Doba, během které jsou tyto zdroje žáky čerpány, je tudíž důležitým faktorem přidělování finančních prostředků.

DEFINICE INDIKÁTORU

Indikátor se zaměřuje na rozsah vyučovací doby, kterou by měli žáci ve věku 7–14 let strávit ve výuce.[1] Indikátor vychází z počtu hodin, které žáci příslušných ročníků stráví výukou ve škole v daném školním roce. Jde tedy o vyučovací dobu u žáků ve věku 7–14 let, přičemž počet vyučovacích hodin je udáván v počtu 60minutových hodin během školního roku. Hodiny, kdy je škola zavřena z důvodu státních svátků, prázdnin apod., nejsou započteny. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Indikátor se počítá pro jednotlivé věkové skupiny.

ZDROJ DAT

Data využitá pro výpočet indikátoru vycházejí z databáze OECD, která byla vytvořena na základě údajů poskytnutých jednotlivými zeměmi, a to v rámci projektu INES – Survey on Teachers and Curriculum za školní rok 2004/05.

METODICKÝ POPIS

Vzhledem k tomu, že délka vyučovací hodiny se v jednotlivých zemích OECD může významně lišit, je vyučovací doba žáků ve věku 7–14 let přepočítána na 60minutové hodiny, přičemž do celkového počtu vyučovacích hodin jsou zahrnuty ty aktivity, které škola organizuje v rámci vyučování ve třídách. U zemí, které mají ne zcela jednotnou politiku týkající se délky vyučovací doby, byl počet hodin odhadnut na základě poskytnutých dat. Do celkového počtu vyučovacích hodin nejsou zahrnuty státní svátky, prázdniny apod.

Celková předpokládaná vyučovací doba zahrnuje počet hodin za školní rok, během kterých jsou žáci vzděláváni jak v povinné, tak v nepovinné části kurikula. Do celkové vyučovací doby nejsou zahrnuty údaje za nepovinnou část vzdělávání, které probíhá mimo školní dny, stejně jako doba strávená vypracováním domácích úkolů, individuálním doučováním nebo soukromým vzděláváním, které probíhá před nebo po vyučování ve škole.

Povinné kurikulum přináší informace o vyučovací době (jejím rozvržení), kterou na veřejných školách musí žákům veřejný sektor zajistit. Povinné kurikulum v sobě zahrnuje jak údaje za kmenové kurikulum, tak za flexibilní část povinného kurikula.

Nepovinná část kurikula popisuje průměrnou dobu vzdělávání, na kterou mají žáci nárok kromě povinné vyučovací doby.

[1] Pro sledování hodnot indikátoru byla experty OECD z Divize pro indikátory a analýzy ve školství zvolena věková skupina 7–14 let, a to z důvodu možnosti mezinárodního srovnání. V jednotlivých zemích OECD je totiž stanoven odlišný věk pro nástup povinné školní docházky, většinou v rozmezí od 5 do 7 let. Délka povinné školní docházky je také v jednotlivých zemích různá, avšak nekončí dříve než ve 14 letech věku žáků. Z těchto důvodů byla jako referenční doba sledování indikátoru stanoven věk žáků 7–14 let.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

V rámci indikátoru jsou publikovány dílčí indikátory, které podrobně charakterizují danou problematiku. Jedná se o tři indikátory:

- Celková předpokládaná vyučovací doba
- Délka povinné výuky
- Podíl výuky jednotlivých předmětů z celkové povinné vyučovací doby

Tyto dílčí indikátory tvoří společně soubor indikátorů, jenž podává komplexní pohled na čas, který žáci stráví ve třídě výukou. Každý z nich charakterizuje čas výuky strávený ve třídě z jiného úhlu pohledu.

První z nich – ***Celková předpokládaná vyučovací doba*** – charakterizuje dobu výuky jako celek, přičemž vypovídá zejména o příležitosti žáků vzdělávat se a taktéž i poukazuje na investování veřejných prostředků do vzdělávání. Udává se jak hodnota celkové předpokládané doby výuky u žáků ve věku 7–14 let, tak je uváděna i celková předpokládaná doba pro jednotlivé věkové skupiny žáků.

Druhý indikátor – ***Délka povinné výuky*** – je uváděn jak pro žáky ve věku 7–14 let, tak je tento indikátor počítán i pro jednotlivé věkové skupiny. Počet hodin povinné výuky je vždy uveden za celou sledovanou věkovou skupinu. Indikátor se zaměřuje na vyučování žáků v povinném základu i ve flexibilní části povinného kurikula.

Třetí indikátor – ***Podíl výuky jednotlivých předmětů z celkové povinné vyučovací doby*** – se soustředí zejména na procentuální zastoupení výuky předmětů na celkové povinné vyučovací době, a to v celé věkové skupině i v jednotlivých věkových kategoriích.

Celková předpokládaná vyučovací doba

Celková předpokládaná vyučovací doba se počítá:

$$\sum_{n} NH_{sn} ,$$

kde

NH_{sn} – počet vyučovacích hodin pro žáky ve věku n daného předmětu s

n – je věk žáka (n = 7, 8, ... , 14)

s – vyučovaný předmět:
- čtení, psaní a literatura
- matematika
- moderní cizí jazyky
- vědy (přírodní a technické)
- společenské vědy
- umění
- tělesná výchova
- náboženství
- technologie
- praktické dovednosti
- ostatní
- flexibilní část kurikula

Indikátor se počítá pro následující věkové skupiny:
- 7–8 let (n = 7, 8)
- 9–11 let (n = 9, 10, 11)
- 12–14 let (n = 12, 13, 14)
- 7–14 let (n = 7, 8, ..., 14)

Indikátor se počítá jak pro celou příslušnou věkovou skupinu 7–14 let, tak pro jednotlivé věkové skupiny. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD–INES Survey of Teachers and the Curiculum. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97.

Do počtu vyučovaných hodin za rok zasahuje rozložení státních svátků a prázdnin v daném školním roce, takže i při zachování všech ostatních podmínek se počty hodin mohou rok od roku lišit.

Obrázek 2: **Celková předpokládaná doba výuky žáků ve věku 7–14 let ve vybraných zemích OECD (2005)**

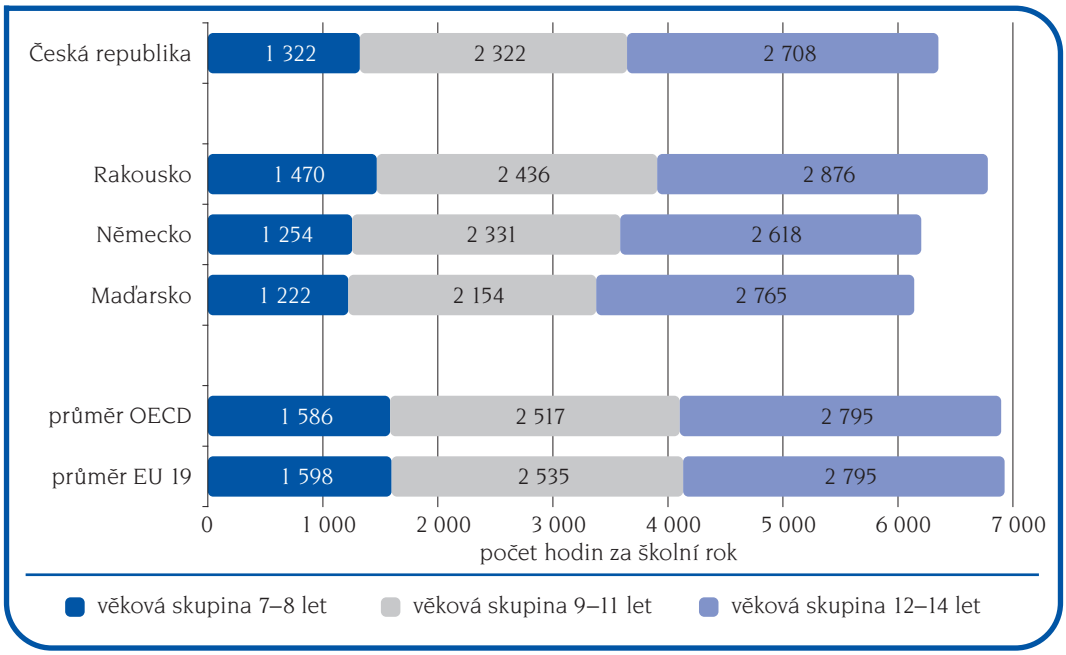

Průměrný počet hodin, který stráví žáci zemí OECD ve třídě, je u jednotlivých věkových skupin odlišný. Nejvyššího počtu hodin dosahují žáci ve věku 12–14 let, kdy jde v průměru o 2 795 hodin. Stejné hodnoty platí i pro žáky ze zemí Evropské unie, které jsou zároveň členy OECD (EU 19). V České republice jde o 2 708 hodin, což je o 87 hodin méně, než kolik je průměr za země OECD i EU19. Méně času než v České republice stráví žáci této věkové skupiny ve třídě ze sledovaných zemí v Německu. Také v ostatních věkových skupinách platí, že žáci v České republice stráví ve třídě méně času, než kolik je průměr

Obrázek 3: **Vývoj celkové předpokládané doby výuky žáků ve věku 7–14 let v ČR v letech 2001–2005**

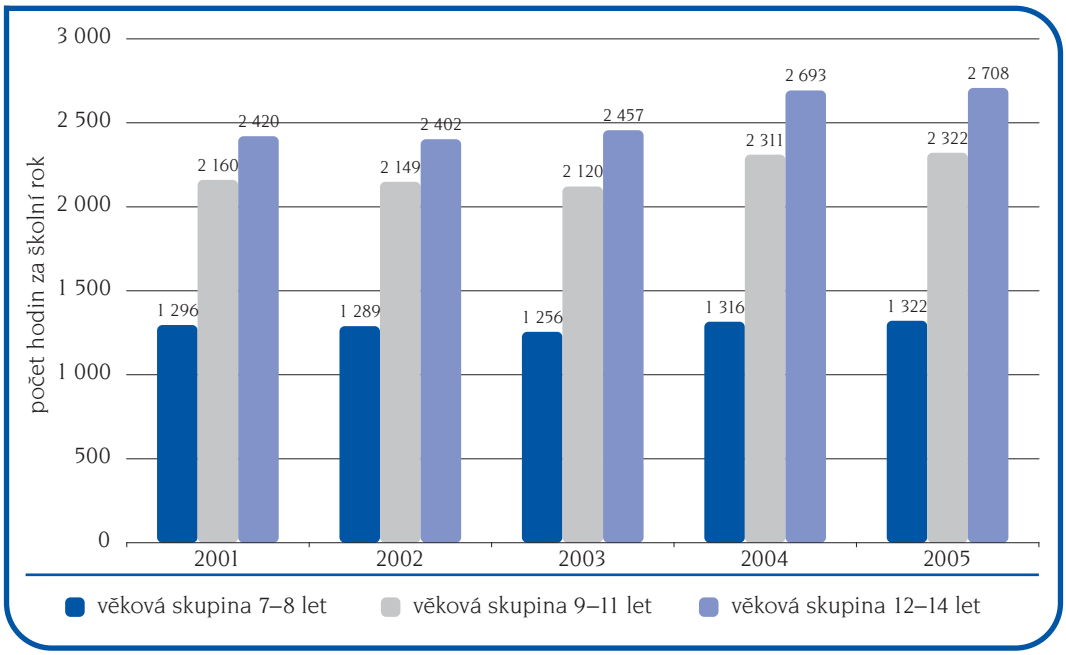

za země OECD i EU 19. Počet hodin strávených ve třídě je ve všech sledovaných zemích nižší, než kolik činí průměrné hodnoty za všechny země. Nejvíce se průměrným hodnotám blíží údaje za Rakousko, následuje Česká republika, Německo a Maďarsko. Nejméně času stráví ve třídě žáci nejmladší věkové kategorie, kdy jde v průměru o 1 598 hodin, přičemž v zemích Evropské unie je to o 12 hodin méně. Ve sledovaných zemích mají nejkratší předpokládanou dobu výuky žáci v Maďarsku a v Německu. V České republice je předpokládaná doba výuky u této věkové skupiny o 276 hodin kratší, než kolik činí průměr za země OECD.

Z vývoje v letech 2001 až 2005 je patrné, že kromě roku 2003 počet hodin celkové předpokládané doby výuky všech věkových skupin rostl. V roce 2003 došlo u dvou mladších věkových skupin k mírnému poklesu celkového počtu hodin, které žáci strávili ve třídě. Počet hodin celkové předpokládané doby výuky v České republice odpovídá svým vývojem trendům v ostatních zemích, kdy ve všech zemích platí, že čím starší věková skupina žáků, tím více hodin celkové předpokládané výuky žáci absolvují. Dá se říci, že celková předpokládaná doba výuky u nejmladších žáků (tedy ve věkové skupině 7–8 let) se nejvíce liší od průměru zemí OECD.

Délka celkové povinné výuky

Délka celkové povinné výuky se počítá:

$$\sum_{n} NH_{ns} ,$$

kde

NH_{ns} – počet hodin povinné výuky (včetně flexibilní části povinného kurikula) žáků ve věku n daného předmětu s v daném školním roce

s – vyučovaný předmět:
- čtení, psaní a literatura
- matematika
- moderní cizí jazyky
- vědy (přírodní a technické)
- společenské vědy
- umění
- tělesná výchova
- náboženství
- technologie
- praktické dovednosti
- ostatní
- flexibilní část kurikula

Indikátor se počítá pro následující věkové skupiny:
- 7–8 let (n = 7, 8)
- 9–11 let (n = 9, 10, 11)
- 12–14 let (n = 12, 13, 14)
- 7–14 let (n = 7, 8, ..., 14)

Ukazatel se počítá jak pro celou příslušnou věkovou skupinu, tak pro jednotlivé věkové skupiny. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

Do počtu vyučovaných hodin za rok zasahuje rozložení státních svátků a prázdnin v daném školním roce, takže i při zachování všech ostatních podmínek se počty hodin mohou rok od roku lišit.

Ve většině zemí je u žáků ve věku 7–8 let a 9–11 let rozsah předpokládané vyučovací doby shodný s povinnou výukou, u starších věkových skupin je to již méně časté.

Obrázek 4: **Délka celkové povinné výuky u žáků ve věku 7–14 let ve vybraných zemích OECD (2005)**

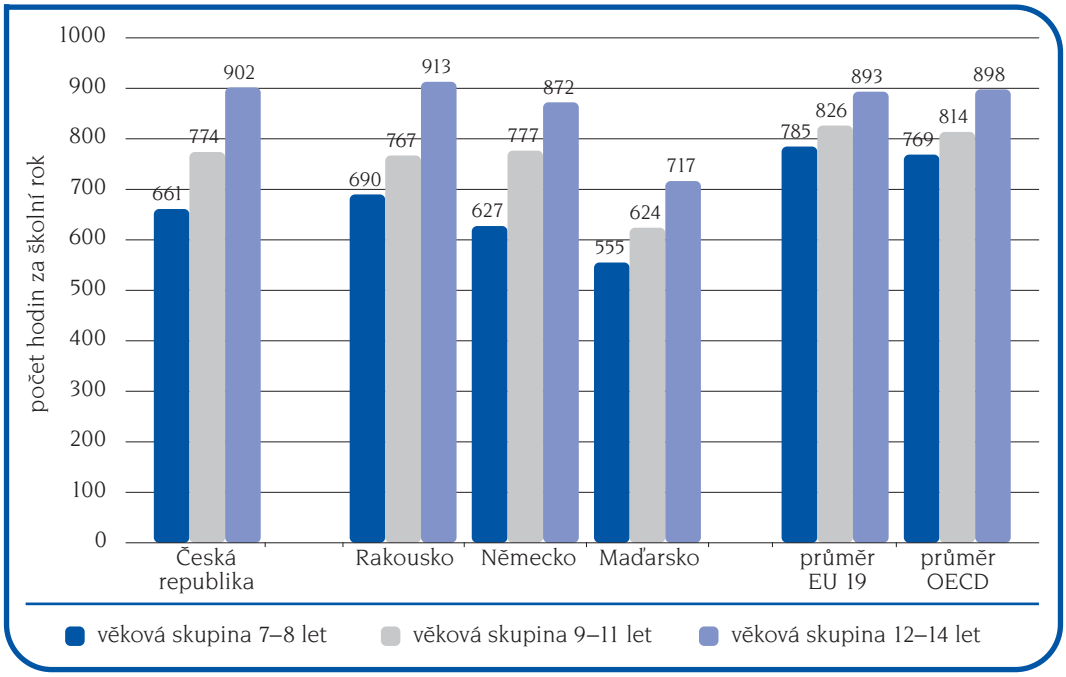

V námi srovnávaných zemích je předpokládaná doba výuky shodná s povinnou vyučovací dobou u celé věkové skupiny 7–14 let v České republice a Německu. V obou těchto zemích je celkový počet hodin předpokládané vyučovací doby pro žáky ve věku 7–14 let nižší, než je průměr OECD. Současně je v těchto zemích povinná školní docházka do 15 let.

Průměrný počet hodin celkové povinné výuky žáků ve věku 7–14 let činí v zemích OECD 6 672 hodin. V rámci formálního vzdělávacího systému mají země OECD rozvržen průměrný roční rozsah povinné výuky ve třídách následovně: 769 hodin ročně ve věku 7–8 let, 814 hodin ročně ve věku 9–11 let a 898 hodin ročně ve věku 12–14 let. V České republice je rozsah výuky následující: ve věku 7–8 let jde o 661 hodin ročně, ve věku 9–11 let o 774 hodin ročně, ve věku 12–14 let 902 hodin ročně. Ve srovnání s průměrem zemí OECD je v České republice rozsah povinné výuky nižší v mladších věkových skupinách, a to ve věkové skupině 7–8 let o 108 hodin a ve věkové skupině 9–11 let o 40 hodin. Ve věkové skupině 12–14 let mají žáci v České republice zhruba stejně hodin povinné výuky, jako je průměr zemí OECD (žáci v ČR mají více o 4 hodiny výuky). Totéž platí i ve srovnání se zeměmi EU19, kdy je v České republice v mladších věkových skupinách rozsah povinné výuky nižší, než kolik činí průměr za tyto země (o 124 hodin u věkové skupiny 7–8 let, o 52 hodiny u věkové skupiny 9–11 let). Ve věkové skupině 12–14 let má povinná výuka v České republice přibližně stejný rozsah (pouze o 9 hodin více) jako průměr za země EU 19.

V rámci vybraných zemí je rozsah povinné výuky ve všech věkových skupinách v České republice vyšší než v ostatních zemích. Jsou zde pouze tři výjimky, kdy ve věkové skupině 12–14 let mají žáci v Rakousku o 11 hodin povinné výuky více než žáci v České republice. Druhou výjimkou je rozsah povinné výuky ve věkové skupině 9–11 let, kdy v Německu mají žáci této věkové skupiny o 3 hodiny povinné výuky více než žáci v České republice, a konečně do třetice mají žáci v Rakousku ve věku 7–8 let o 29 hodin výuky více než žáci stejného věku v České republice.

Rozsah celkové povinné výuky žáků ve věku 7–14 let je v období 2001–2005 v České republice nejvíce vyrovnaný u žáků nejmladší věkové skupiny. U dvou starších skupin došlo k mírnému nárůstu povinné výuky v posledních dvou letech, což je ovlivněno zejména pilotním testováním zavedení jedné hodiny navíc do výuky. Tato hodina navíc se do povinné výuky na všech školách promítne od roku 2006.

Obrázek 5: **Vývoj délky celkové povinné výuky žáků ve věku 7–14 let v ČR v letech 2001–2005**

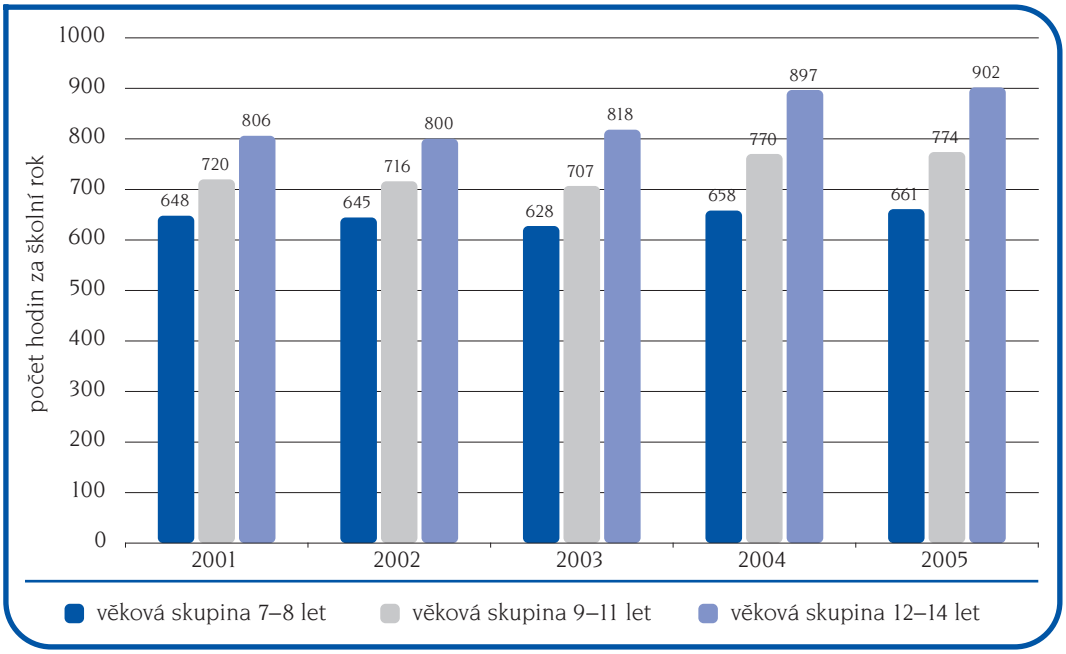

Podíl výuky jednotlivých předmětů z celkové povinné vyučovací doby

Tento indikátor se soustředí na popis procentuálního zastoupení výuky vybraných předmětů na celkové povinné vyučovací době, a to ve věkových kategoriích 9–11 let a 12–14 let.

Podíl výuky jednotlivých předmětů z celkové povinné vyučovací doby se počítá:

$$\frac{\sum_{n} NH_{sn}}{\sum_{n} NHcc_{n}},$$

kde

NH_{sn} – počet hodin daného předmětu s při výuce žáků ve věku n

$NHcc_{n}$ – celkový počet hodin povinné výuky (včetně flexibilní části povinného kurikula) žáků ve věku n

s – vyučovaný předmět:
čtení, psaní a literatura
matematika
moderní cizí jazyky
vědy (přírodní a technické)
společenské vědy
umění
tělesná výchova
náboženství
technologie
praktické dovednosti
ostatní
flexibilní část kurikula

Indikátor se počítá pro následující věkové skupiny:
9–11 let (n = 9, 10, 11)
12–14 let (n = 12, 13, 14)

Ukazatel se počítá pro věkové skupiny 9–11 let a 12–14 let. Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curicu-

Obrázek 6: **Podíl výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 9–11 let ve vybraných zemích OECD (2005)**

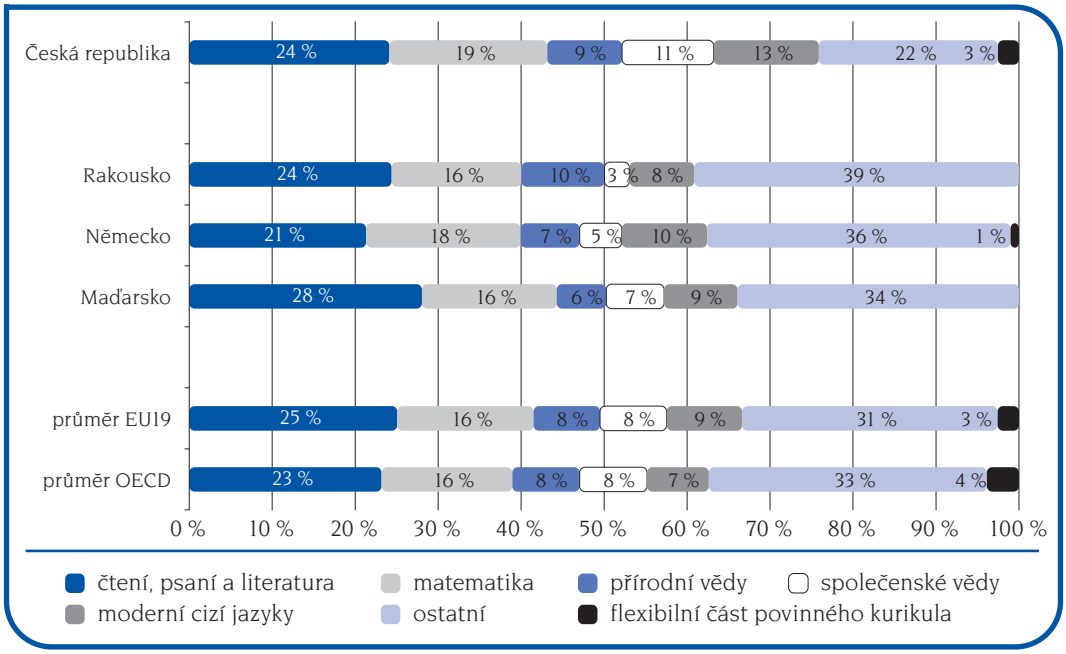

Vysvětlivky: Do *kategorie ostatní jsou zahrnuty zbývající vyučované předměty – technologie, umění, tělesná výchova, náboženství, praktické a odborné dovednosti a ostatní nespecifikované vyučované předměty.*

lum. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

V zemích OECD žáci ve věku 9–11 let v průměru stráví takřka polovinu z povinné vyučovací doby výukou tří základních předmětů: čtení, psaní a literatura (23 %), matematika (16 %) a přírodní vědy (8 %). V průměru 7 % vyučovacího času je věnováno výuce cizích jazyků. Společně s výukou společenských věd, umění a tělesné výchovy formuje těchto sedm předmětů značnou část kurikula ve všech zemích OECD.

Čtení a psaní je v rámci všech zemí OECD věnován největší podíl v kurikulu 9–11letých žáků, což platí i u námi vybraných zemí OECD, kdy čtení, psaní a literatuře je věnována největší část v Maďarsku (28 %). Mezi ostatními vybranými zeměmi není v tomto podílu podstatný rozdíl, přičemž se všechny země pohybují okolo průměru zemí OECD a zemí EU19. Ze srovnávaných zemí je v rámci výuky věnováno nejvíce času matematice v České republice a Německu, kdy je podíl času věnovaný výuce matematiky větší o 3, respektive 2 procentní body, než je tomu v ostatních zemích. Mírný rozdíl mezi Českou republikou a ostatními vybranými zeměmi panuje také ohledně prostoru věnovaného výuce přírodních věd, kdy podíl výuky přírodních věd činí v České republice 9 %, v Rakousku 10 %, Německu 7 % a v Maďarsku 6 %. U podílu času věnovaného výuce společenských věd je situace obdobná, kdy v České republice činí tento podíl 11 %, v Rakousku však jde již jen o 3 %, v Německu o 5 % a v Maďarsku o 7 %. Také výuce cizích jazyků je v České republice věnován vyšší podíl celkové povinné vyučovací doby 9–11letých žáků než v ostatních vybraných zemích. Opačná situace panuje u podílu ostatních předmětů, který je v ostatních zemích výrazně vyšší, než je tomu v České republice. Do značné míry je to zejména v případě Rakouska a Německa ovlivněno výukou náboženství, která v České republice není zahrnuta do povinné výuky, kdežto v Rakousku činí 8 % povinné výuky a v Německu 7 % z celkového času povinné výuky.

V České republice je výuka u žáků ve věku 9–11 let rozložena následovně: čtení, psaní a literatura 24 %, matematika 19 %, přírodní vědy 9 %, společenské vědy 11 %, moderní cizí jazyky 13 %, umění 14 % a tělesná výchova 8 %.

Jak je z uvedených dat zřejmé, je vývoj zastoupení předmětů v povinné výuce v posledních letech stabilní a nedochází zde k výraznějším výkyvům. Pouze v rámci flexibilní části kuri-

Obrázek 7: **Vývoj podílu výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 9–11 let v ČR v letech 2000–2005**

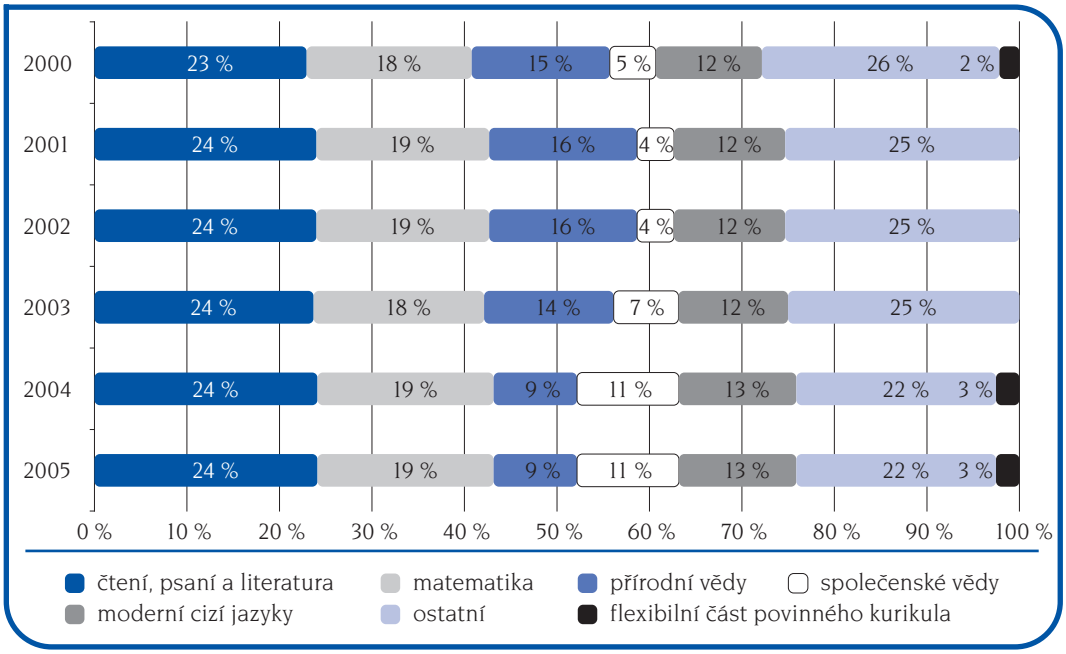

Vysvětlivky: Do kategorie ostatní jsou zahrnuty zbývající vyučované předměty – technologie, umění, tělesná výchova, náboženství, praktické a odborné dovednosti a ostatní nespecifikované vyučované předměty.

kula vidíme, že v letech 2001, 2002 a 2003 nebyl tento typ výuky uveden, což spočívá v odlišném přístupu vykazování flexibilní výuky na školách.

Také žáci ve věku 12–14 let v zemích OECD v průměru stráví takřka polovinu z povinné vyučovací doby výukou tří základních předmětů, avšak rozložení těchto předmětů je od mladších věkových skupin odlišné: čtení, psaní a literatura (15 %), matematika (13 %) a přírodní vědy (11 %). Podíl výuky čtení, psaní a literatury a matematiky poklesl ve prospěch výuky

Obrázek 8: **Podíl výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 12–14 let ve vybraných zemích OECD (2005)**

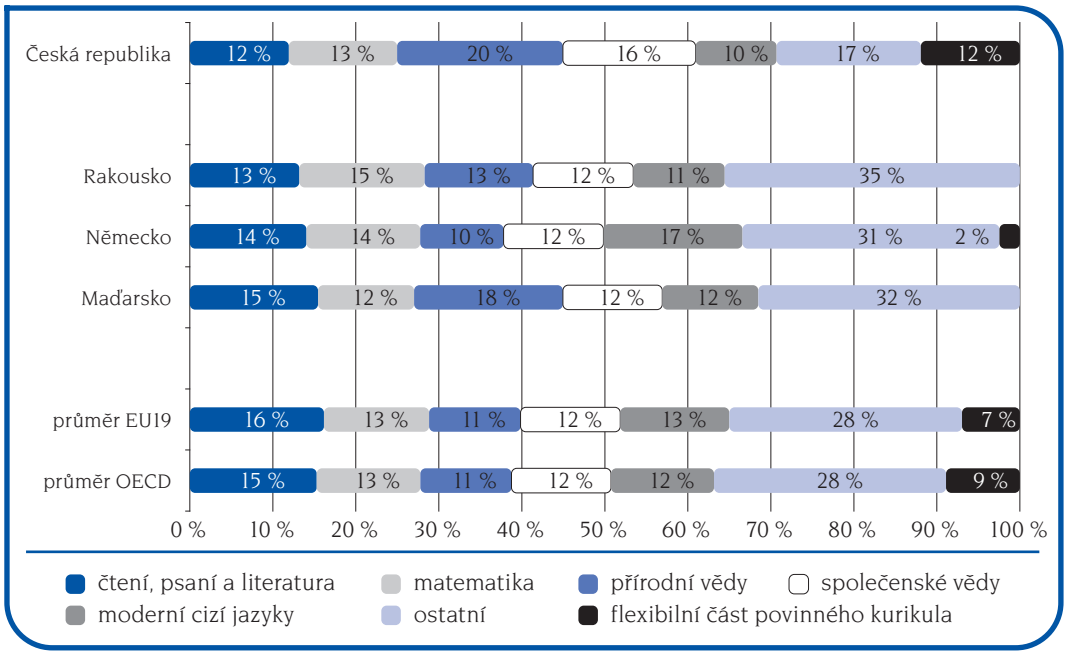

Vysvětlivky: Do kategorie ostatní jsou zahrnuty zbývající vyučované předměty – technologie, umění, tělesná výchova, náboženství, praktické a odborné dovednosti a ostatní nespecifikované vyučované předměty.

technických, přírodních a společenských věd. Cizím jazykům je v průměru věnováno 12 % vyučovacího času. Společně s výukou společenských věd, umění a tělesné výchovy formuje opět těchto sedm předmětů značnou část kurikula ve všech zemích OECD.

Čtení a psaní již v této věkové kategorii v rámci všech zemí OECD není věnováno tolik pozornosti jako v kurikulu 9–11letých žáků, což platí i u námi vybraných zemí OECD. V této věkové kohortě je již relativně značná část kurikula věnována výuce cizích jazyků (12 %) a společenským vědám (12 %). Odchylky mezi zeměmi v procentním zastoupení jednotlivých předmětů jsou menší v kurikulu pro žáky ve věku 12–14 let, než je tomu v kurikulu pro žáky ve věku 9–11 let. Ve většině zemí je podíl času věnovaný výuce čtení, psaní a literatuře u žáků ve věku 12–14 let o jednu třetinu nižší, než je tomu u žáků ve věku 9–11 let. Podobné rozdíly jsou i v čase věnovaném výuce společenských věd a cizích jazyků, který je u žáků ve věku 12–14 let zhruba o jednu třetinu delší než u žáků ve věku 9–11 let.

Obrázek 9: **Vývoj podílu výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 12–14 let v ČR v letech 2000–2005**

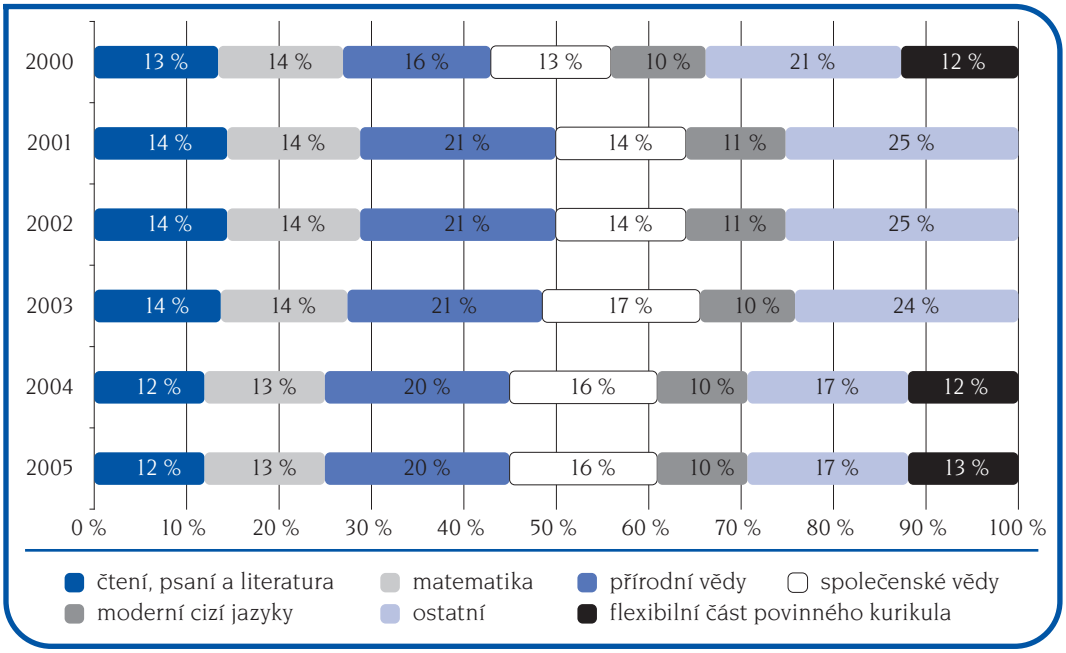

Vysvětlivky: Do kategorie ostatní jsou zahrnuty zbývající vyučované předměty – technologie, umění, tělesná výchova, náboženství, praktické a odborné dovednosti a ostatní nespecifikované vyučované předměty.

V České republice je u žáků ve věku 12–14 let výuka rozložena takto: čtení, psaní a literatura 12 %, matematika 13 %, přírodní a technické vědy 20 %, společenské vědy 16 %, moderní cizí jazyky 10 %, umění 8 % a tělesná výchova 7 %.

Jak je z uvedených dat zřejmé, je vývoj zastoupení předmětů v povinné výuce v posledních letech stabilní a obdobně jako u žáků mladší věkové skupiny (9–11 let) zde nedochází k výraznějším výkyvům. Také zde není v letech 2000–2003 uvedena flexibilní část kurikula, což byl způsobeno odlišným přístupem k vykazování tohoto typu výuky.

JAKÝ JE POČET ŽÁKŮ NA UČITELE?

DEFINICE INDIKÁTORU

Ukazatel se zabývá průměrným počtem žáků na učitele, přičemž je sledován průměrný počet žáků na učitele na všech úrovních vzdělávání. Úroveň vzdělávání se uvádí podle klasifikace ISCED97. Ukazatel též porovnává situaci ve veřejných a soukromých[2] vzdělávacích institucích.

ZDROJ DAT

Data využitá pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat z dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jednotlivé země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní, resp. akademický rok 2004/05.

Průměrný počet žáků na učitele patří mezi velmi diskutované aspekty vzdělávání žáků – a spolu s velikostí třídy, s celkovou vyučovací dobou, rozsahem pracovní doby učitelů a rozložením učitelova času mezi vyučování a ostatní povinnosti patří mezi determinanty ovlivňující počet učitelů v rámci každé země.

METODICKÝ POPIS

Průměrný počet žáků na učitele je počítán jako počet „full-time equivalent students" (tedy počet žáků přepočtený na plná kurikula) dané vzdělávací úrovně na „full-time equivalent teachers" (počet učitelů přepočtený na plné úvazky učitelů) té samé vzdělávací úrovně ve školách obdobného typu. Na indikátor průměrný počet žáků na učitele mají vliv další faktory – například délka učitelova pracovního dne, rozsah vyučovací povinnosti, počet žáků ve třídě, míra dělení třídy na vybrané předměty apod. Na preprimární úrovni vzdělávání je průměrný počet žáků na učitele vykazován jako průměrný počet žáků na učitele včetně asistentů učitele, přičemž v některých zemích je využívání asistentů značně rozsáhlé.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor se zabývá průměrným počtem žáků na učitele ze dvou základních pohledů – vzdělávací úrovně a zřizovatele.

- **Průměrný počet žáků na učitele podle úrovně vzdělávání**
- **Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu vzdělávací instituce**

První z dílčích indikátorů – *Průměrný počet žáků na učitele podle úrovně vzdělávání* – se soustředí na problematiku z pohledu vzdělávací úrovně. Nižší počet žáků na učitele je spojen s vyššími platovými náklady, neboť nižší počet žáků na učitele může být zajištěn pouze vyšším počtem učitelů. To znamená, že čím méně má připadat žáků na učitele, tím musí být objem platových prostředků vyšší. Zajištění nižšího počtu žáků na učitele klade také zvýšené nároky na profesionální vývoj a školení učitelů, větší investice do nových technologií využívaných při vyučování, větší počet asistentů učitelů a ostatního pomocného personálu, jejichž platy jsou většinou nižší než platy kvalifikovaných učitelů. Kromě toho neustále napříč členskými zeměmi narůstá počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří jsou ve větší míře integrováni do běžných tříd. Jejich výuku je nutné zabezpečit pomocí speciálních pedagogů a speciálních učebních pomůcek, což je však finančně dosti náročné a představuje tak určitý limitující faktor při snižování počtu žáků na učitele.

Druhý dílčí indikátor – *Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu vzdělávací instituce* – se věnuje průměrnému počtu žáků na učitele z pohledu zřizovatele – zřizovatel veřejný a soukromý (včetně vzdělávacích institucí zřizovaných církvemi). Je důležité, aby země podporovaly jak veřejné, tak i soukromé školy, kdy rozumná podpora obou sektorů napomáhá při volbě školy tím, že rozšiřuje žákům a jejich rodinám možnosti výběru plnění školní docházky.

[2] Jedná se o soukromé instituce včetně vzdělávacích institucí zřizovaných církvemi.

Průměrný počet žáků na učitele podle vzdělávací úrovně

Průměrný počet žáků na učitele podle vzdělávací úrovně se počítá:

$$\frac{ESEL_i}{NTEL_i},$$

kde

$ESEL_i$ – počet žáků vzdělávajících se na dané vzdělávací úrovni *i* přepočtených na plné kurikulum

$NTEL_i$ – počet učitelů působících na dané vzdělávací úrovni *i* přepočtených na plné úvazky

i – dosažená úroveň vzdělání:
preprimární (ISCED 0)
primární (ISCED 1)
nižší sekundární (ISCED 2)
vyšší sekundární (ISCED 3 celkem)
postsekundární neterciární (ISCED 4)
terciární (ISCED 5 a 6 celkem)

Veškeré údaje o počtu žáků na učitele vycházejí ze standardního sběru statistických dat prostřednictvím dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jsou zpracovány na základě údajů poskytnutých jednotlivými zeměmi, a to v rámci projektu INES za školní rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97.

Obrázek 10: **Průměrný počet žáků na učitele na primární, nižší sekundární, vyšší sekundární a terciární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005)**

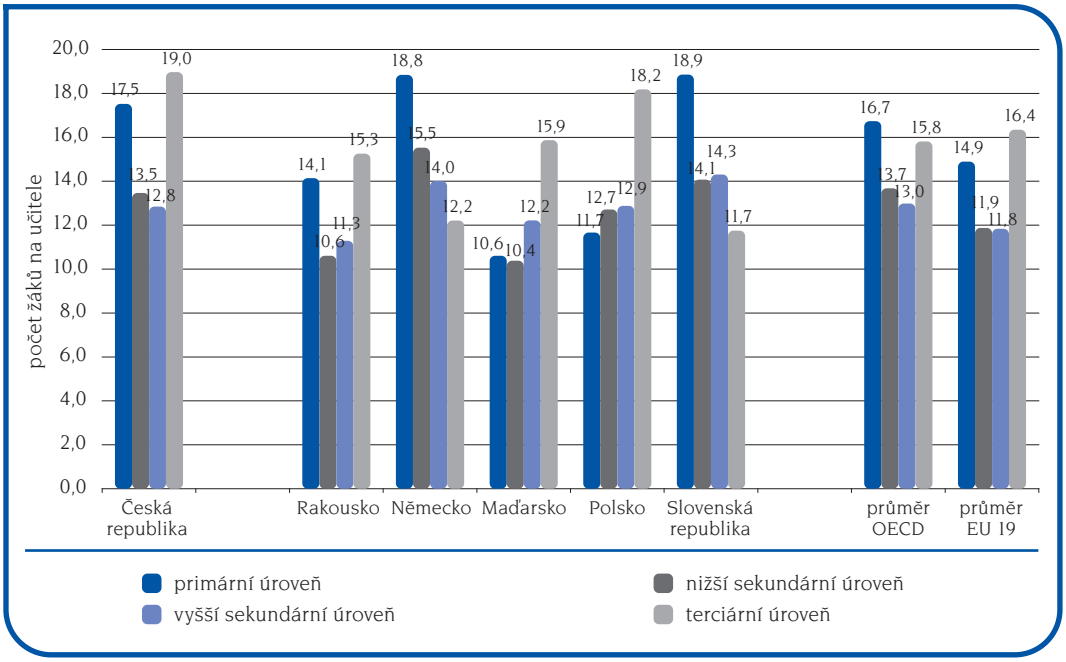

Jak v grafu vidíme, průměrný počet žáků na učitele na vybraných úrovních vzdělávání nepřesáhl ve sledovaných zemích 20 žáků na učitele. Průměrný počet žáků na učitele se v České republice nijak výrazně neliší od ostatních vybraných zemí, pouze v průměrném počtu studentů na učitele na terciární úrovni se odlišuje jak od průměru zemí OECD a od průměru 19 zemí Evropské unie, které jsou zároveň členy OECD, tak od jednotlivých sledovaných zemí. Výraznější rozdíl hodnot mezi primární a sekundární úrovní vzdělávání indikuje, že na vyšší sekundární úrovni vzdělávání připadá méně žáků („*full-time equivalent students*“) na učitele („*full-time ekquivalent teachers*“). Další příčinou je i rozdílný počet vyučovacích hodin za

rok, které se navyšují spolu s vyšší úrovní vzdělávání. Mezi další faktory ovlivňující pokles hodnot indikátoru také patří demografické změny a odlišný počet hodin, které věnují vyučující výuce na jednotlivých úrovních vzdělávání, případně další faktory jako průměrný počet žáků ve třídě či míra dělení hodin výuky vybraných předmětů.

Na primární úrovni vzdělávání činí průměr zemí OECD 16,7 žáka na učitele a v zemích EU 19 jde v průměru o 14,9 žáka na učitele. Z vybraných zemí středoevropského prostoru vykazuje nejnižší průměrný počet žáků na učitele Maďarsko, a to 10,6 žáka. Naopak nejvyšší počet žáků na učitele na primární úrovni vzdělávání vykazuje Slovensko (18,9 žáka) a v těsném závěsu pak Německo (18,8 žáka). V České republice jde o 17,5 žáka, což je takřka o jednoho žáka na učitele více, než kolik činí průměr zemí OECD.

Na nižší sekundární úrovni vzdělávání vykazují vesměs všechny srovnávané země méně žáků na učitele, než tomu bylo na předchozích dvou úrovních vzdělávání. Výjimkou je zde Polsko, které vykázalo na nižší sekundární úrovni vyšší průměrný počet žáků na učitele než na primární úrovni vzdělávání. Nejvyšší průměrný počet žáků na učitele lze nalézt v Německu, kde na této úrovni vzdělávání připadá na jednoho učitele 15,5 žáka. Následuje Slovensko se 14,1 žáka na učitele a pak Česká republika s 13,5 žáka na učitele. Rakousko a Německo vykazuje 10,6 žáka na učitele, respektive 10,4 žáka na učitele, což je méně, než kolik činí průměr OECD (13,7), ale i průměr za země EU 19, který činí 11,9 žáka na učitele. Česká republika vykazuje tedy v průměru vyšší počet žáků na učitele, než kolik je průměr za země EU 19, ale méně, než kolik činí průměr zemí OECD.

Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání činí průměr zemí OECD 13 žáků na učitele a průměr zemí EU 19 je 11,8 žáka na učitele. Ze sledovaných zemí se od uvedených průměrů směrem nahoru nejvíce odlišují Slovenská republika se 14,3 žáka na učitele a Německo se 14 žáky na učitele. Pod průměrem zemí EU 19 vykazuje hodnoty pouze Rakousko, a to 11,3 žáka na učitele. Ostatní sledované země vykazují hodnoty mezi uvedenými průměry – Polsko 12,9 žáka na učitele, Česká republika 12,8 žáka na učitele a konečně Maďarsko 12,2 žáka na učitele.

Také **na terciární úrovni** vzdělávání vykazují vybrané země vesměs vyšší hodnoty indikátoru, než tomu bylo na nižších vzdělávacích úrovních. Nejvyšší hodnoty jsou uvedeny za Českou republiku, a to 19 studentů na učitele. Následuje Polsko s 18,2 studenta na učitele. Další země již mají hodnoty nižší, kdy za Českou republikou a Polskem následuje Maďarsko (15,9 studenta na učitele), Rakousko (15,3 studenta na učitele), Německo (12,2 studenta na učitele) a řadu uzavírá Slovenská republika s 11,7 studenta na učitele. U tohoto indikátoru je poprvé zaznamenáno, že průměrný počet studentů na učitele je vyšší v zemích EU 19 (16,4 studenta na učitele) než za země OECD (15,8 studenta na učitele). Zřejmě se zde odráží situace, kdy evropské země značně podporují rozšíření terciárního vzdělávání, což se samozřejmě odráží v počtu studentů na učitele. Ne vždy je však nárůst počtu studentů doprovázen i nárůstem počtu vyučujících. Významně to dokumentují údaje za nové členské země, kdy právě Česká republika a Polsko mají nejvyšší počty studentů na učitele ze sledovaných zemí.

Pokud se nyní zaměříme na vývoj indikátoru během posledních let v České republice, je patrné, že nejvyšší průměrný počet žáků na učitele připadá dlouhodobě na primární úroveň vzdělávání, kde však dochází k mírnému a plynulému poklesu, a pak na terciární úroveň vzdělávání, kde naopak dochází k nárůstu průměrného počtu studentů na učitele. Tento nárůst je způsoben expanzí studentů v terciárním vzdělávání v minulých letech, která nebyla dostatečně kompenzována nárůstem počtu akademických pracovníků. Na sekundární úrovni vzdělávání není výkyv počtu žáků na učitele tak výrazný. Jak můžeme vidět, nejnižší průměrný počet žáků na učitele vykazuje vyšší sekundární úroveň vzdělávání. Takto nízký průměrný počet žáků na učitele je důsledkem výrazného odborného zaměření našeho středního školství, kdy při výuce odborných předmětů je zřejmě žádoucí nižší počet žáků, kterým se učitel věnuje. Nyní se podrobněji podívejme na vývoj indikátoru na jednotlivých vzdělanostních úrovních.

Na primární úrovni (odpovídající 1. stupni základní školy) vzdělávání je patrný pokles počtu žáků na učitele, kdy v roce 2000 připadalo na jednoho učitele 19,7 žáka a v roce 2005 již 17,5 žáka na učitele. Je zřejmé, že klesající počet dětí příslušného věku v populaci se příz-

Obrázek 11: **Vývoj průměrného počtu žáků na učitele na primární, nižší sekundární, vyšší sekundární a terciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**

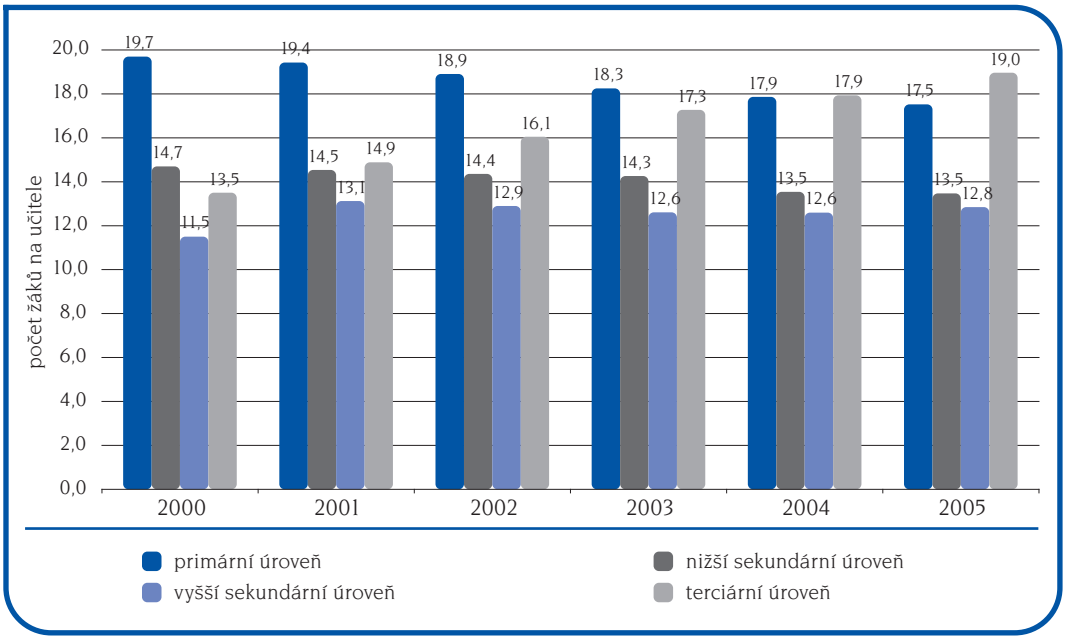

nivě odráží v počtu žáků na jednoho učitele. Nižší průměrný počet žáků na učitele umožňuje vyučujícím více se individuálně věnovat žákům a soustředit se na problémy, které při výuce nastanou. Dá se předpokládat, že i v následujících letech bude pokračovat mírný pokles počtu žáků na učitele, a to až do doby, než do prvních ročníků základních škol začnou nastupovat děti z populačně silnějších ročníků narozených zejména po roce 2003. To by se mělo projevit v hodnotě indikátoru od roku 2010.

Také **na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání** (tedy na úrovni 2. stupně základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií a tanečních konzervatoří) je patrný pokles hodnot indikátoru v průběhu posledních let. Ve srovnání s hodnotami indikátoru za primární úroveň vzdělávání není však pokles počtu žáků na učitele na této úrovni vzdělávání tak výrazný. Mezi lety 2000 a 2005 se hodnota indikátoru snížila o 1,2 žáka na učitele z 14,7 žáka na učitele v roce 2000 na 13,5 žáka na učitele v roce 2005. Situace, kdy pokles hodnoty indikátoru není tak výrazný jako v případě primární úrovně vzdělávání, je zřejmě ovlivněna i tím, že na vyučování žáků se podílí více učitelů. Obdobně jako na primární úrovni vzdělávání můžeme i zde předpokládat, že v následujících letech bude pokles počtu žáků na učitele pokračovat, a to opět do doby, kdy na tuto úroveň vzdělávání vstoupí žáci z populačně silnějších ročníků.

Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání jsme sice také zaznamenali snížení počtu žáků na učitele, avšak tento pokles není ve srovnání s předchozími úrovněmi nijak výrazný. Nízký průměrný počet žáků na učitele v roce 2000 byl zapříčiněn reformou vzdělávací soustavy, kdy od roku 1995/96 byla zavedena povinnost absolvovat povinnou devítiletou školní docházku na základní škole nebo jejích ekvivalentech (nižší ročníky víceletých gymnázií a konzervatoří). V důsledku této změny nebyl naplněn na školách vyššího sekundárního vzdělávání (tedy středních školách) až do roku 2001/02 vždy jeden postupový ročník. To znamená, že průměrný počet žáků na učitele byl v důsledku této reformy také až do roku 2001/02 snížen. Mezi roky 2001 a 2005 se hodnota indikátoru na této úrovni vzdělávání snížila o 0,3 žáka na jednoho učitele.

Na terciární úrovni vzdělávání došlo v České republice v posledních letech k významnému nárůstu počtu studentů na učitele, a to z 13,5 studenta v roce 2000 na 19 studentů na učitele v roce 2005. Jde tedy o nárůst o 5,5 studenta na jednoho učitele. Je to způsobeno zejména tím, že na vysoké školy nastupuje stále více studentů, kdežto počet vyučujících se takovým tempem nezvyšuje.

V následujících grafech zachycujeme **vývoj indikátoru na preprimární a postsekundární neterciární úrovni vzdělávání.** Tyto dvě úrovně jsme nezahrnuli do předchozího celkového grafu jak z důvodu přehlednosti, tak také proto, že obě úrovně vzdělávání mají svá výrazná specifika.

Preprimární úroveň vzdělávání de facto neposkytuje žádnou vzdělávací úroveň a navíc je v zemích OECD organizována velmi různorodě, což do jisté míry znesnadňuje porovnávání hodnot indikátoru.

Na postsekundární úrovni vzdělávání se vzdělává ve srovnání s ostatními vzdělávacími úrovněmi velmi nízký počet žáků a současně v řadě zemí OECD není tento typ vzdělávání vůbec organizován. Také v publikaci OECD Education at a Glance není průměrný počet žáků na učitele pro tuto vzdělávací úroveň uváděn, k dispozici je pouze v elektronické podobě publikace na internetových stránkách OECD.

Obrázek 12: **Průměrný počet dětí na učitele na preprimární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005)**

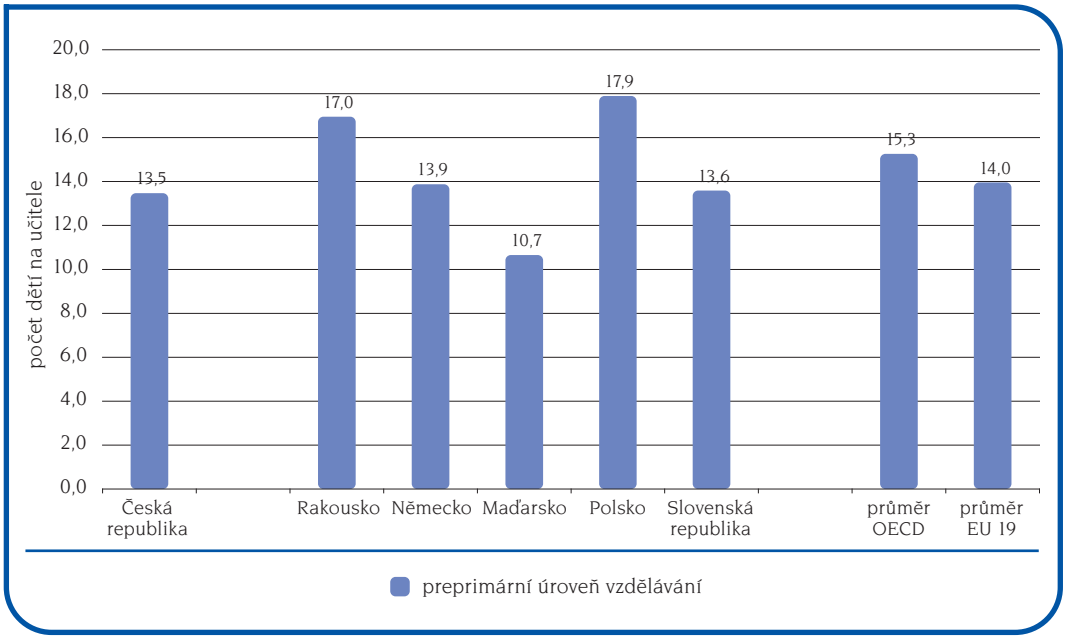

N*a preprimární úrovni vzdělávání* je průměrný počet dětí na učitele vykazován včetně asistentů učitelů, přičemž využívání asistentů je v některých zemích značně rozsáhlé. Průměr zemí OECD činí na této úrovni vzdělávání 15,3 dítěte na učitele a v 19 zemích EU, které jsou současně členy OECD, jde o 14 dětí na učitele. Z vybraných zemích vykazuje nejvyšší počet dětí na učitele Polsko, a to 17,9 dítěte na učitele, druhý nejvyšší počet lze najít v Rakousku, kde jde o 17 dětí na učitele. S odstupem následuje Německo s 13,9 dítěte na učitele. Jen o málo nižší průměrný počet dětí na učitele vykazuje Slovenská republika a Česká republika – 13,6 dítěte na učitele, respektive 13,5 dítěte na učitele. Nejnižší počet dětí na učitele lze pak nalézt v Maďarsku, kde jde o 10,4 dítěte na učitele. Z porovnání vybraných zemí plyne, že zatímco Česká republika, Německo a Slovenská republika mají na primární úrovni vzdělávání vyšší průměrný počet žáků na učitele než na úrovni preprimární, Rakousko a Polsko mají opačnou tendenci.

Na preprimární úrovni (tedy děti v mateřských školách) vzdělávání dochází v posledních letech k setrvalému, i když prozatím spíše mírnému, nárůstu počtu dětí na učitele. Od roku 2001, kdy počet dětí na učitele činil 12,7 dítěte na jednoho učitele, se hodnota indikátoru navýšila na 13,5 dítěte na učitele v roce 2005. Zřejmě se zde projevuje nárůst porodnosti posledních let a také rušení předškolních zařízení na začátku tisíciletí. Nárůst mezi rokem 2001 a 2005 představuje 0,8 dítěte na jednoho učitele a díky příznivější demografické situaci se dá se předpokládat, že tento trend může v dalších letech pokračovat.

Obrázek 13: **Vývoj průměrného počtu dětí na učitele na preprimární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**

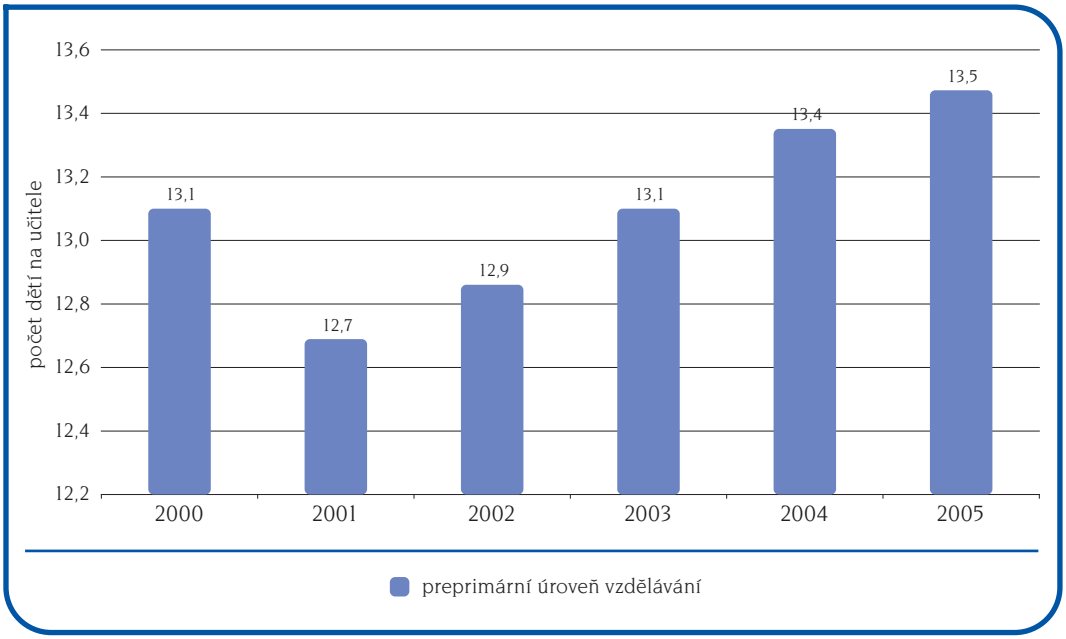

Vybrané země jednoznačně vykazují *na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání* vyšší hodnoty průměrného počtu žáků na učitele, než tomu bylo na nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni. Nejvyšší hodnoty na této úrovni vzdělávání vykazuje Česká republika, a to 16,9 žáka na učitele. Následuje ji Německo s 16,3 žáka na učitele. V ostatních zemích jsou hodnoty indikátoru výrazně nižší, a to od 12,8 žáka na učitele v Maďarsku po 10,7 žáka na učitele v Rakousku. Průměr zemí OECD činí na postsekundární neterciární úrovni 14,2 žáka na učitele a v zemích EU 19 jde o 13,1 žáka na učitele.

Jak můžeme vidět, na této úrovni vzdělávání nemají hodnoty indikátoru v České republice plynulý vývoj. I tak došlo od roku 2003 k výraznému nárůstu počtu žáků na učitele. Jestliže se v předchozích letech hodnota indikátoru pohybovala do 13 žáků na učitele, od roku 2003 přichází nárůst o více než 5 žáků na učitele, a to na hodnotu 19,1 žáka na učitele. Ačkoliv v dalších letech došlo opět ke snížení počtu žáků na učitele, hodnota ukazatele se již

Obrázek 14: **Průměrný počet žáků na učitele na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005)**

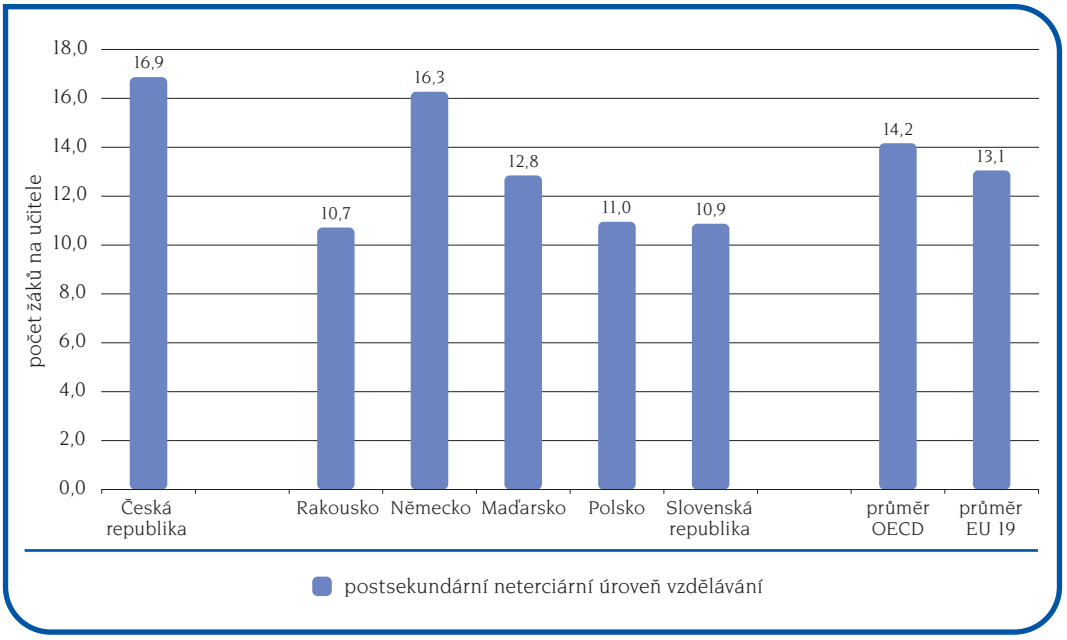

Obrázek 15: **Vývoj průměrného počtu žáků na učitele na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**

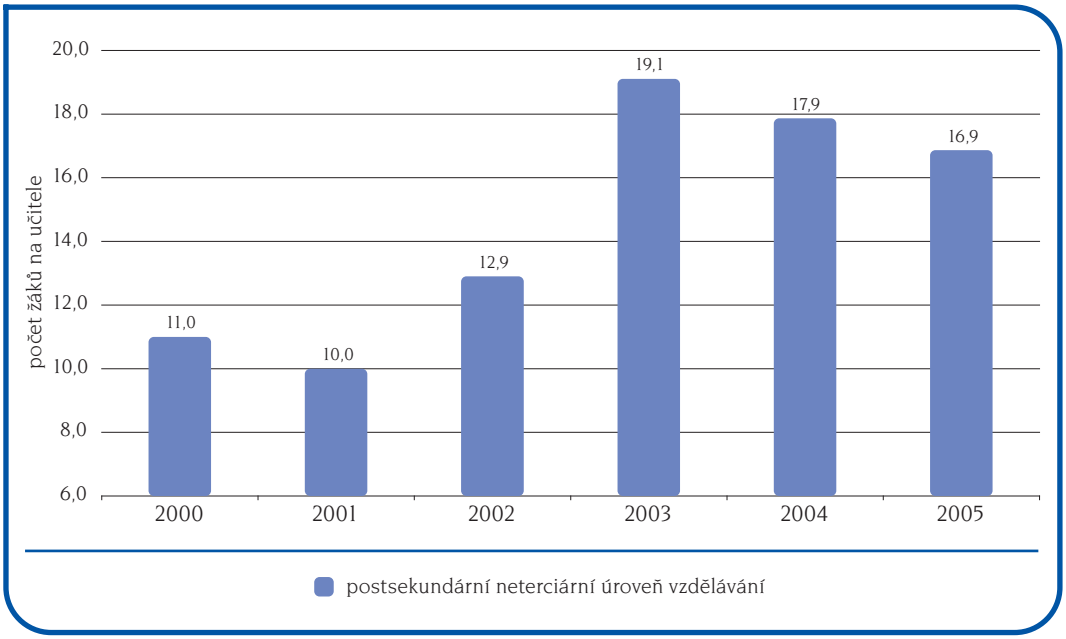

na úroveň z let před rokem 2003 nevrátila. Vývoj hodnot indikátoru na této úrovni vzdělávání je přitom velmi nestabilní.

Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu vzdělávací instituce

Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání podle typu vzdělávací instituce se počítá:

$$\frac{ESEL_{ti}}{NTEL_{ti}},$$

kde

$ESEL_{ti}$ – průměrný počet žáků vzdělávajících se na dané vzdělávací úrovni i přepočtených na žáky plné kurikulum ve vzdělávací instituci typu t

$NTEL_{ti}$ – počet učitelů působících na dané vzdělávací úrovni i přepočtených na plné úvazky ve vzdělávací instituci typu t

i – vzdělávací úroveň:
nižší sekundární (ISCED 2)
vyšší sekundární (ISCED 3 všeobecné)

t – typ vzdělávací instituce:
veřejné
soukromé (včetně vzdělávacích institucí zřizovaných církvemi)

Veškeré údaje o počtu žáků na učitele vycházejí ze standardního sběru statistických dat z dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jsou zpracovány na základě údajů poskytnutých jednotlivými zeměmi, a to v rámci projektu INES za školní rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97.

Z počtu žáků na učitele můžeme usuzovat na velikost učitelského sboru na soukromých (včetně církevních) a veřejných školách. V zemích OECD v průměru platí, že nižší průměrný počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni je častější na soukromých školách, kdy na školách veřejných připadá na jednoho učitele v průměru o 1,1 žáka více než v soukromých školách. V zemích EU 19 je rozdíl v počtu žáků na učitele ještě nižší, kdy na školách veřejných připadá na jednoho učitele o 0,5 žáka více než na školách soukromých. Z námi

Obrázek 16: **Průměrný počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005)**

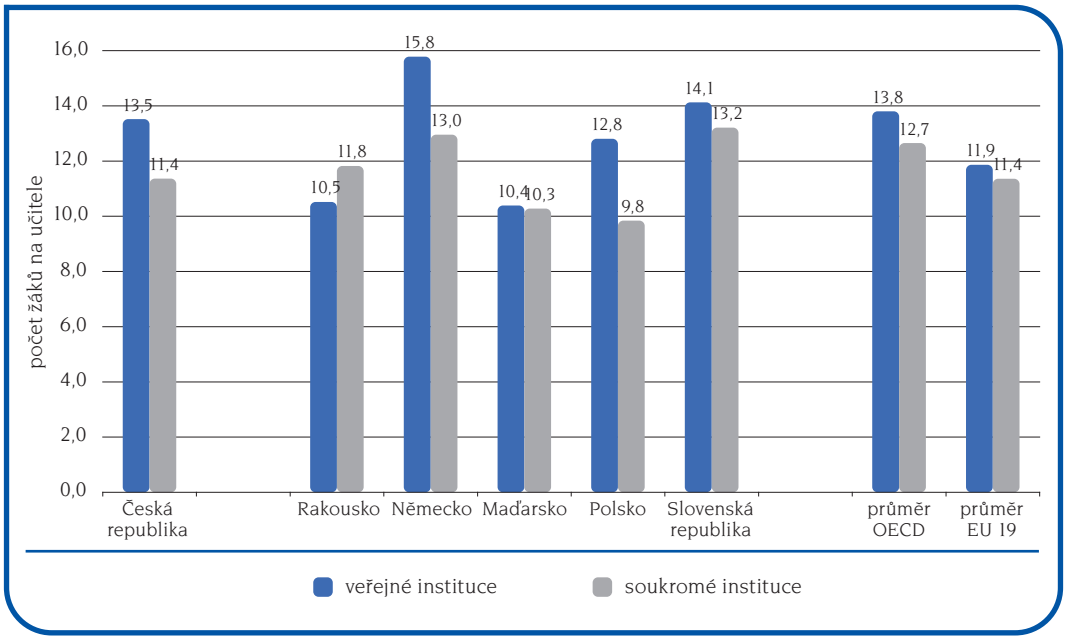

Poznámka: Soukromé instituce včetně církevních

sledovaných zemí panují největší rozdíly v průměrném počtu žáků na učitele v Polsku, kde na veřejných školách připadá na jednoho učitele o 3 žáky více než na školách soukromých. Další výraznější rozdíl je v Německu, kde veřejné školy vykazují o 2,8 žáka na učitele více než školy soukromé. Následuje Česká republika, kde jde o 2,1 žáka více na školách veřejných. Naopak takřka žádný rozdíl mezi soukromými a veřejnými školami není v Maďarsku, kde na veřejných školách je o 0,1 žáka na učitele více než na školách soukromých.

Obrázek 17: **Průměrný počet žáků na učitele na vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005)**

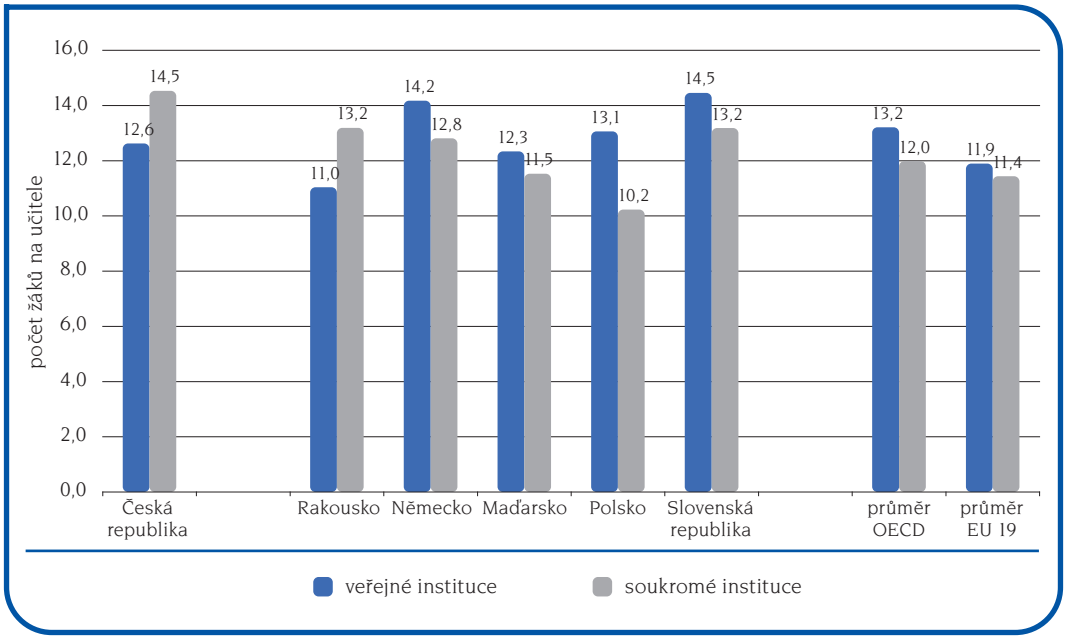

Poznámka: Soukromé instituce včetně církevních

Také na vyšší sekundární úrovni vzdělávání v zemích OECD v průměru platí, že nižší průměrný počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni je častější na soukromých školách (včetně škol zřizovaných církvemi), kdy na školách veřejných připadá na jednoho učitele v průměru o 1,2 žáka více než v soukromých školách. V zemích EU 19 je rozdíl v počtu žáků na učitele ještě nižší, kdy na školách veřejných připadá na jednoho učitele o 0,5 žáka více než na školách soukromých, což je obdobné jako na nižší sekundární úrovni. Z námi sledovaných zemí v Rakousku a České republice je trend opačný, kdy na veřejných školách je nižší průměrný počet žáků na učitele než na školách soukromých – v Rakousku je na veřejných školách o 2,2 žáka méně než na školách soukromých, v České republice jde o 1,8 žáka v neprospěch soukromých škol. V ostatních vybraných zemích je průměrný počet žáků na učitele na veřejných školách vyšší než na školách soukromých. Nejvýraznější rozdíl panuje v Polsku, kde převyšuje průměrný počet žáků na učitele na veřejných školách o 3,1 žáka průměrný počet žáků na učitele na školách soukromých. V ostatních zemích nejsou rozdíly již tak výrazné.

Obrázek 18: **Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích v České republice v letech 2004 a 2005**

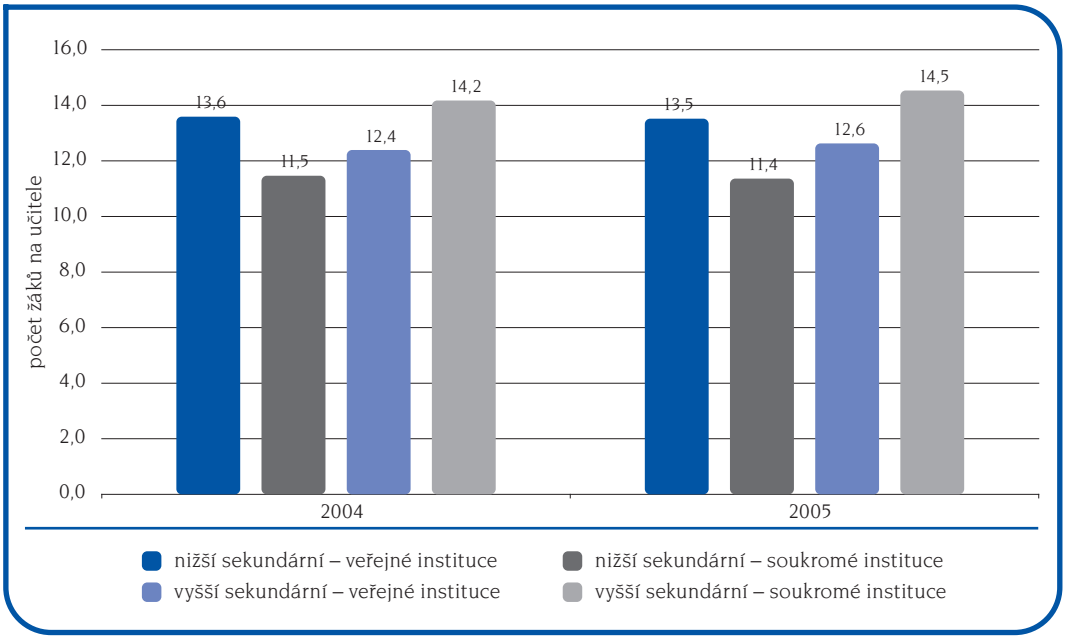

Poznámka: Soukromé instituce včetně církevních

Údaje o průměrném počtu žáků na učitele v České republice v celé časové řadě nebyly dostupné, k dispozici jsou pouze data za rok 2004 a 2005. V obou letech platí, že průměrný počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni vzdělávání byl nižší v soukromých institucích (včetně církevních), kdežto na vyšší sekundární úrovni je nižší průměrný počet žáků na učitele ve veřejných školách. Jak můžeme vidět, v těchto dvou letech k výraznějším proměnám hodnot indikátoru nedošlo – změny se pohybují v rozmezí desetinného místa. Z těchto důvodů uvádíme tento graf pouze pro ilustraci.

JAK VELKÉ JSOU TŘÍDY?

DEFINICE INDIKÁTORU

Indikátor je zaměřen **na průměrný počet žáků ve třídě** a jeho výsledky slouží k poznání vlivu velkosti tříd na školní prostředí. Dále se zabývá vlivem velikosti tříd na vzdělávací proces na úrovni primárního a nižšího sekundárního vzdělávání. Společně s odměňováním učitelů a rozsahem pracovních povinností učitelů odráží některá klíčová opatření týkající se pracovních podmínek učitelů.

Velikost třídy představuje v mnoha zemích OECD vysoce diskutované téma a velmi důležitý aspekt vzdělávací politiky. Menší třídy jsou často chápány tak, že dovolují učitelům se více soustředit na individuální potřeby žáků a redukují tak množství času, který učitelé tráví řešením rozporů, jež plynou z velkého množství žáků ve třídě. Menší třídy jsou tedy upřednostňovány rodiči, když vybírají školu pro své děti. V tomto ohledu je menší velikost třídy považována za cestu, jak zkvalitnit školský systém. Současně však výsledky vlivu různých velikostí tříd na výkonnost studentů jsou velmi různorodé. Jde o spornou oblast výzkumu, jehož výsledkem bylo zjištění, že malé třídy mají význam především pro specifické skupiny žáků, například v případě výuky znevýhodněných žáků. Dalším důvodem, proč je vliv velikosti třídy tak různorodý, může být i nepřiměřené kolísání velikosti třídy pro odhad skutečného dopadu této proměnné na výkonnost studentů. V případě velkých tříd je výrazně častější dělení žáků do vyučovacích skupin (například pro výuku jazyků, IT technologií apod.), což v případě malých tříd není často možné. Paradoxně se tak žáci větších tříd mohou učit řadu předmětů v menších skupinách než žáci tříd malých. Velikost třídy patří také mezi faktory ovlivňující vztah mezi učiteli a žáky. Tento faktor dále ovlivňuje i počet tříd nebo žáků, za které je učitel odpovědný, skladbu vyučovacích předmětů, rozčlenění povinností a času učitele na čas věnovaný výuce a na čas věnovaný ostatním činnostem či praktikování týmového vyučování. Velikost třídy se tak stává významným faktorem v oblasti vzdělávání, jež má vliv i na další oblasti, které jsou s procesem vzdělávání spojeny.

ZDROJ DAT

Data využitá pro výpočet indikátoru (včetně dílčích indikátorů) vycházejí ze standardního sběru statistických dat z dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jednotlivé země každoročně vyplňují a zasílají OECD v rámci projektu INES. Údaje jsou za školní, resp. akademický rok 2004/05.

METODICKÝ POPIS

Průměrná velikost třídy je počítána jako podíl zapsaných žáků a celkového počtu tříd. Z důvodu možnosti srovnání údajů za jednotlivé země nejsou zahrnuty údaje o speciálních programech vzdělávání. Data jsou uvedena pouze za řádné vzdělávací programy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání. Indikátor průměrná velikost třídy je udáván pouze pro primární a nižší sekundární úroveň vzdělávání, neboť velikost třídy je na vyšších vzdělávacích úrovních v mnoha zemích obtížné jak definovat, tak porovnávat. Žáci na vyšších úrovních vzdělávání často navštěvují různé „třídy“ (spíše jde o kurzy, skupiny či kruhy) podle toho, které předměty si vyberou, a není tedy možné přesně definovat, co je třída a kdo do jaké třídy patří.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor se zabývá velikostí třídy ze dvou základních pohledů:

- Velikost tříd na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni
- Velikost tříd podle typu zřizovatele

Dílčí indikátor – ***Velikost tříd na primární a nižší sekundární vzdělávací úrovni*** – se zabývá průměrnou velikostí tříd na uvedených vzdělávacích úrovních a rozdíly z toho vyplývajícími. Na těchto úrovních se žáci nejčastěji učí v rámci jedné třídy. Na vyšších vzdělávacích úrovních již není možné stanovit přesně, do jakých tříd žáci patří, a případný výsledek je velmi zavádějící, proto se v rámci mezinárodního srovnání neuvádí.

Dílčí indikátor – ***Velikost tříd podle typu zřizovatele*** – se obdobně jako v případě indikátoru průměrný počet žáků na učitele zaměřuje na rozdíly ve velikosti tříd v závislosti na typu zřizovatele, tedy zda jde o školy veřejné, či soukromé (včetně církevních).

Velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání

Velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání se počítá:

$$\frac{ESEL_i}{NCEL_i},$$

kde

$ESEL_i$ – průměrný počet žáků vzdělávajících se na dané vzdělávací úrovni *i*

$NCEL_i$ – počet tříd na dané vzdělávací úrovni *i*

i – vzdělávací úroveň:
primární (ISCED 1)
nižší sekundární (ISCED 2)

Veškeré údaje o počtu žáků na učitele vycházejí ze standardního sběru statistických dat z dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jsou zpracovány na základě údajů poskytnutých jednotlivými zeměmi, a to v rámci projektu INES za školní rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97.

Obrázek 19: **Průměrná velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005)**

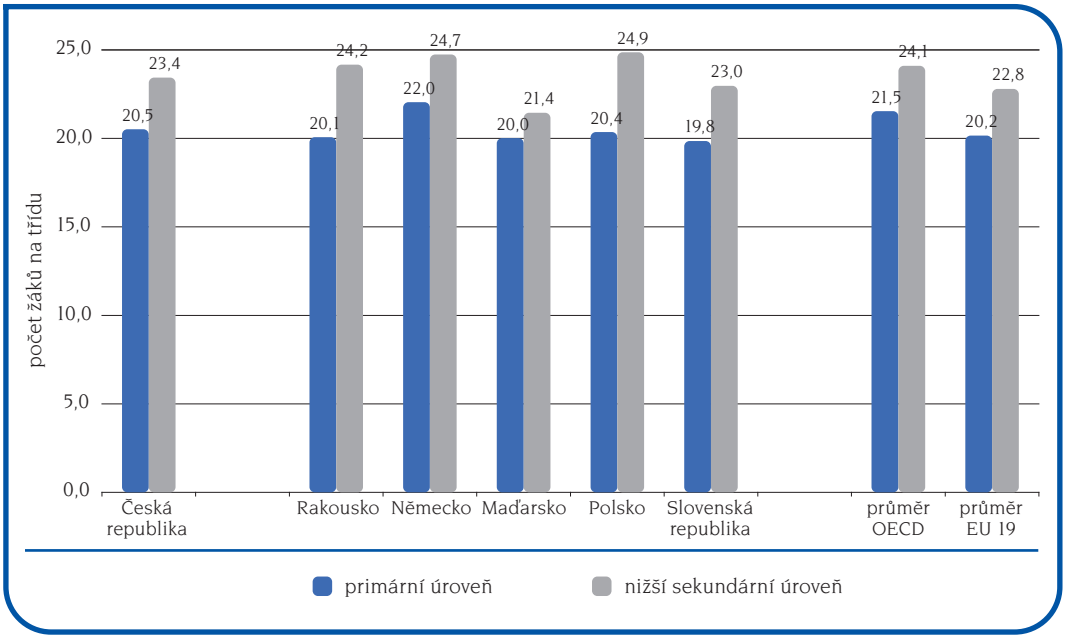

V rámci zemí OECD připadá na jednu třídu na primární úrovni vzdělávání v průměru 21,5 žáka. Ačkoliv mezi všemi zeměmi OECD panují značné rozdíly (od 32,6 žáka ve třídě v Koreji po 15,6 žáka na primární úrovni v Luxemburgu), v námi vybraných zemích středoevropského regionu příliš velké rozdíly ve velikosti tříd nejsou. Obdobně na nižší sekundární úrovni nejsou mezi sledovanými zeměmi výrazné rozdíly, ačkoliv v zemích OECD panují – nejvíce žáků na třídu vykazuje opět Korea, a to 35,7 žáka na třídu, nejméně pak Švýcarsko, kde jde o 19,1 žáka na třídu. Průměrná velikost třídy v zemích OECD činí na nižší sekundární úrovni 24,1 žáka.

Průměrný počet žáků na třídu vzroste v průměru zemí OECD i v zemích EU 19 mezi primární a nižší sekundární úrovní vzdělávání o 2,6 žáka na třídu. Ze sledovaných zemí představuje nejvyšší nárůst Rakousko a Polsko, a to o 4,1 žáka, respektive o 4,3 žáka. Naopak nejmenší nárůst ze sledovaných zemí se objevil u Maďarska, kde velikost třídy vzrostla pouze o 1,4 žáka. V České republice se velikost třídy na nižší sekundární úrovni navýšila o 2,9 žáka, což je mírně nad průměrem zemí OECD i zemí EU 19. V České republice připadá na primární úrovni vzdělávání v průměru 20,5 žáka na třídu, na nižší sekundární úrovni pak 23,4 žáka na třídu.

Obrázek 20: **Vývoj průměrné velikosti třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005**

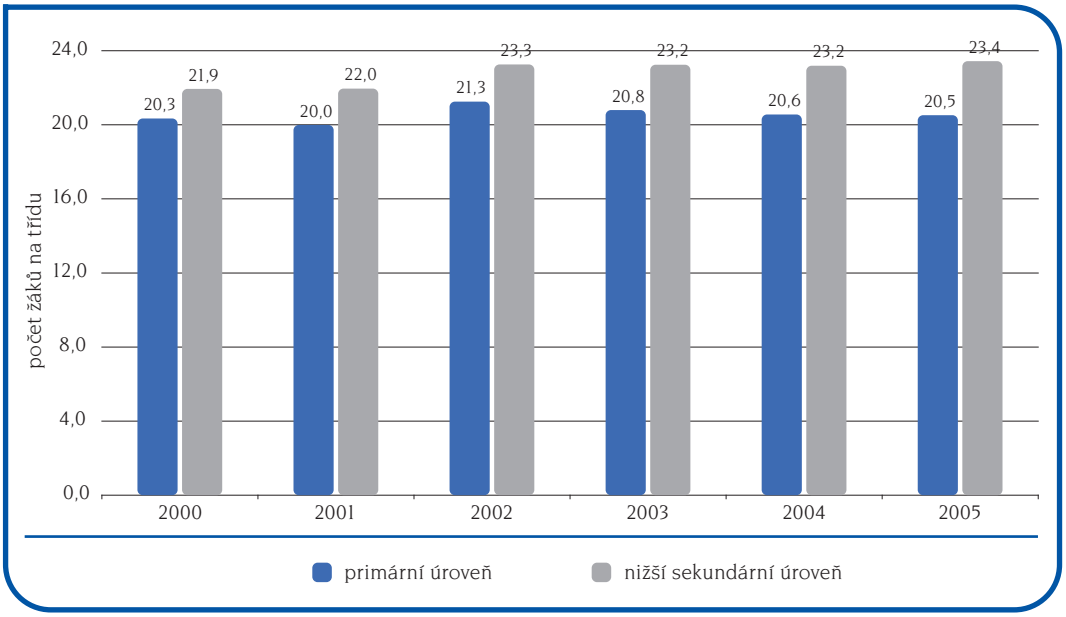

Mezi lety 2000–2005 se průměrná velikost třídy na primární úrovni vzdělávání v České republice příliš nezměnila. Nejnižší hodnotu měl indikátor v roce 2001, a to 20 žáků na třídu, naopak nejvyšších hodnot dosáhl v roce 2002, kdy na jednu třídu připadalo 21,3 žáka. V ostatních letech nepřekročil průměrný počet žáků na třídu hodnotu 21 žáků na třídu. Z uvedených dat můžeme usuzovat na velmi mírný pokles počtu žáků ve třídě v posledních dvou letech, kdy jde o pokles v hodnotě 0,1 žáka na třídu.

Na nižší sekundární úrovni vzdělávání můžeme sledovat naopak mírný nárůst velikosti třídy ve sledovaném období, kdy v roce 2000 připadalo 21,9 žáka na třídu a v roce 2005 jde o 23,4 žáka na třídu. Nejvyšší meziroční nárůst jsme zaznamenali mezi roky 2001 a 2002, a to o 1,3 žáka na třídu. V ostatních letech se nárůst velikosti třídy odehrával v nižších hodnotách.

Velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání podle zřizovatele

Velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání podle zřizovatele se počítá:

$$\frac{ESEL_{it}}{NCEL_{it}},$$

kde

$ESEL_{it}$ – průměrný počet žáků vzdělávajících se na dané vzdělávací úrovni i ve vzdělávací instituci typu t

$NCEL_{it}$ – počet tříd na dané vzdělávací úrovni i ve vzdělávací instituci typu t

i – vzdělávací úroveň:
primární (ISCED 1)
nižší sekundární (ISCED 2)

t – typ vzdělávací instituce:
veřejné
soukromé (včetně církevních)

Veškeré údaje o počtu žáků na učitele vycházejí ze standardního sběru statistických dat z dotazníků UOE (jednotné dotazníky UNESCO, OECD, EUROSTAT), které jsou zpracovány na základě údajů poskytnutých jednotlivými zeměmi, a to v rámci projektu INES za školní rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97.

Obrázek 21: **Průměrná velikost třídy na primární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005)**

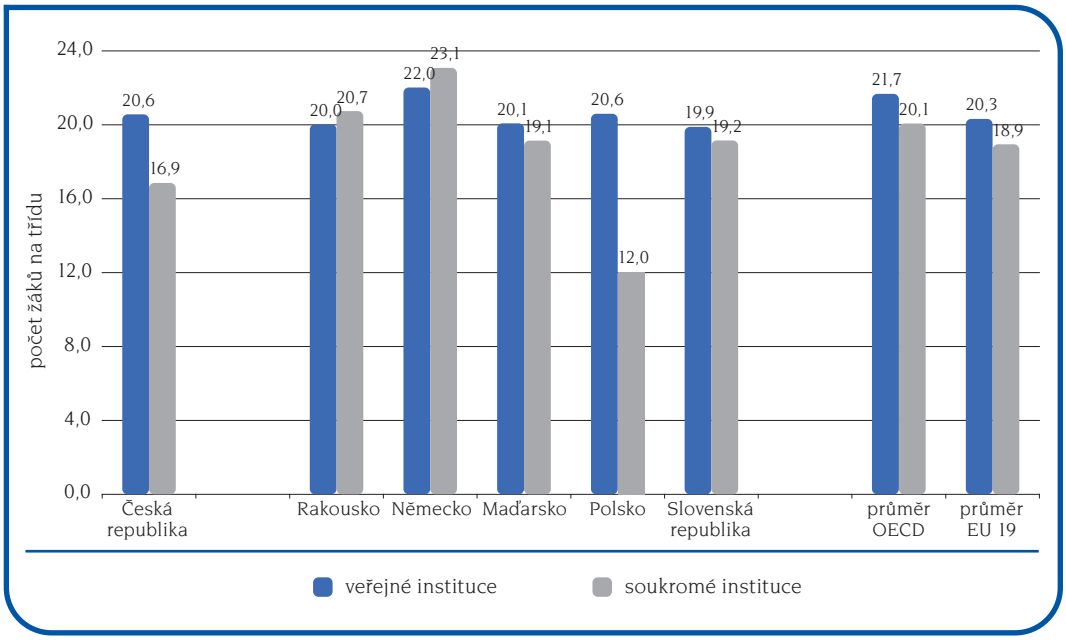

Ohledně průměrné velikosti třídy na primární úrovni vzdělávání lze říci, že v zemích OECD nejsou v průměru ve velikosti tříd velké rozdíly mezi soukromými (včetně církevních) a veřejnými institucemi. Průměrný rozdíl zemí OECD činí o 1,6 žáka na třídu více ve veřejných školách a v zemích EU 19 jde o 1,4 žáka na třídu více ve veřejných školách. Naopak mezi sledovanými zeměmi jsou co do velikosti tříd značné rozdíly. Zejména v Polsku (o 8,6 žáka na třídu více ve veřejných školách) a také v České republice (o 3,7 žáka na třídu více ve veřejných školách) je značný rozdíl ve velikosti tříd mezi soukromým a veřejným sektorem. Je však nutné si zde uvědomit, že jak v Polsku, tak v České republice je soukromý sektor působící na této úrovni vzdělání zastoupený ve velmi malé míře (ne více než 5 % žáků navštěvuje v těchto zemích na primární úrovni vzdělávání soukromé školy). Naproti tomu

Obrázek 22: **Průměrná velikost třídy na primární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích v ČR v letech 2000–2005**

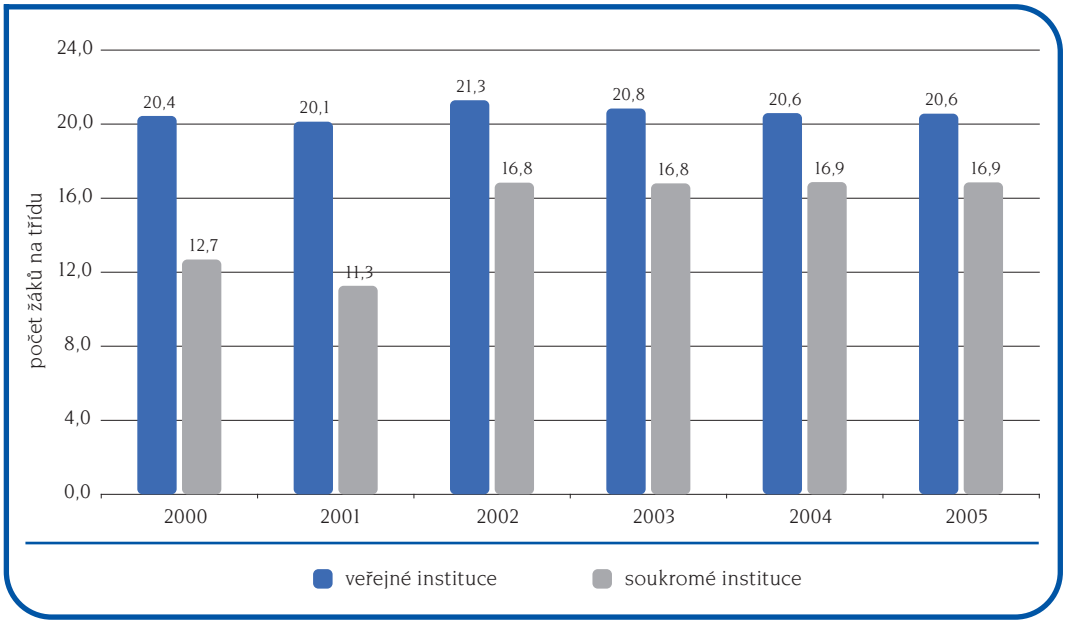

Obrázek 23: **Průměrná velikost třídy na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005)**

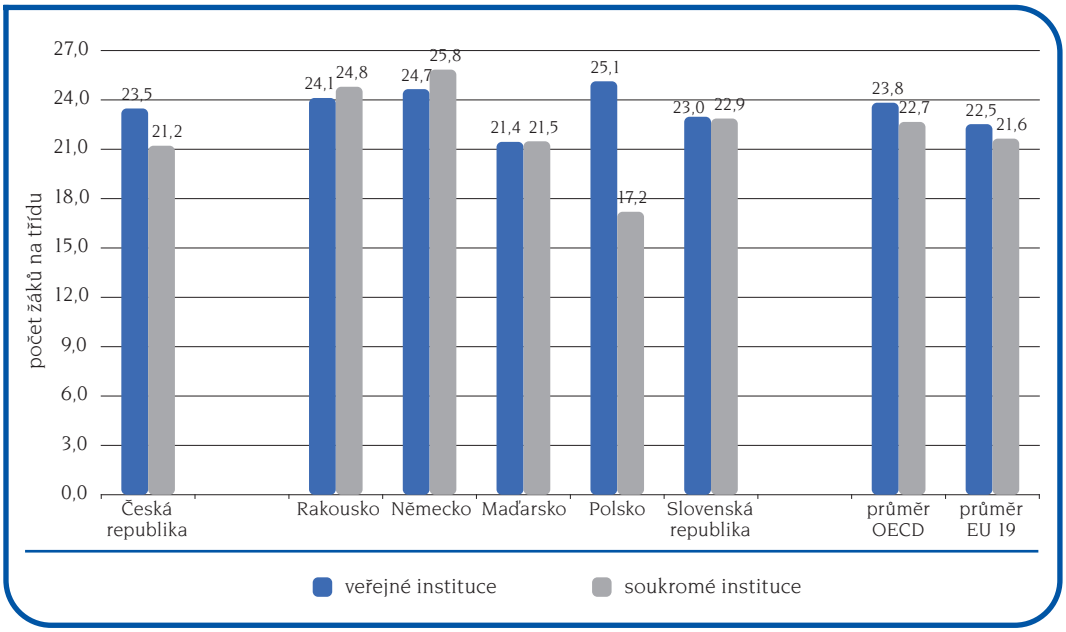

v Rakousku a Německu je velikost třídy na veřejných školách menší než na školách soukromých, i když tento rozdíl není příliš výrazný.

Graf s údaji o vývoji velikosti tříd v soukromých a veřejných institucích na primární úrovni vzdělávání v ČR zde uvádíme pouze pro ilustraci, neboť jak již je uvedeno výše, soukromý sektor na této úrovni vzdělávání působí v malé míře a údaje jsou tak zavádějící. Můžeme zde pouze uvést, že třídy v soukromých institucích jsou u nás na této úrovni vzdělávání dlouhodobě výrazně menší než třídy ve veřejných školách. Nejvýraznější rozdíl jsme zaznamenali v letech 2000 a 2001, kdy velikost tříd v soukromých školách byla menší o 7,7, respektive o 8,8 žáka na třídu. V ostatních letech se rozdíl ve velikosti tříd snižoval, až v roce 2004 a 2005 shodně činil o 3,7 žáka na třídu více ve veřejných školách.

Obrázek 24: **Průměrná velikost třídy na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích v ČR v letech 2000–2005**

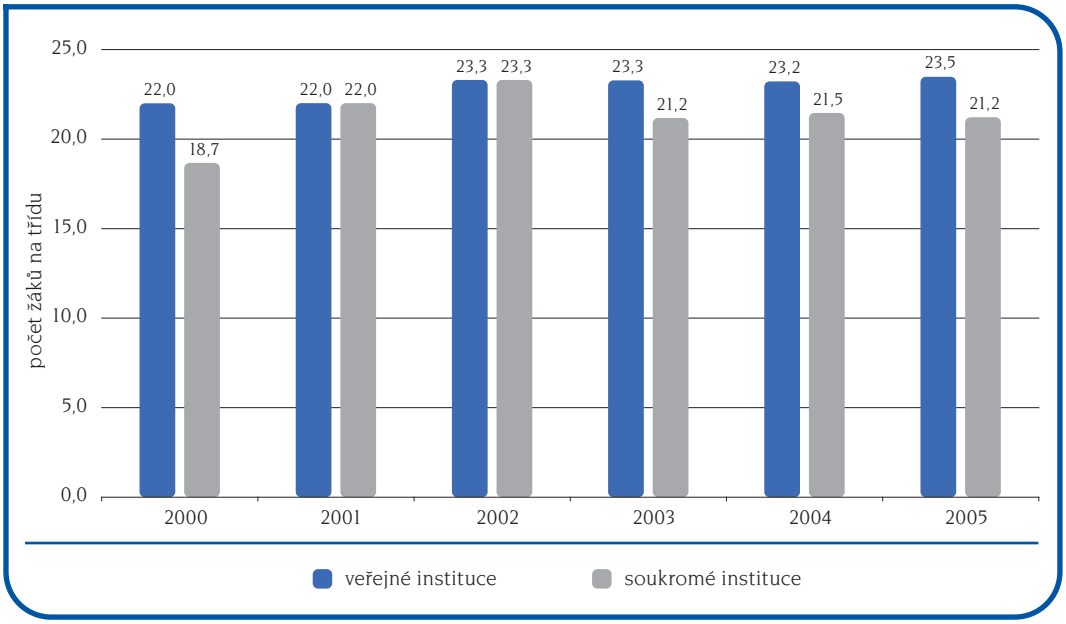

Na nižší sekundární úrovni vzdělávání je zřejmé, že rozdíly ve velikosti tříd mezi veřejným a soukromým sektorem jsou nižší, než tomu bylo na primární úrovni vzdělávání. Největší rozdíly jsou opět v Polsku, kde jsou třídy ve veřejných školách větší o 7,9 žáka na třídu, a v České republice, kde je o 2,3 žáka ve veřejných školách více. Naopak opět v Německu a v Rakousku jsou třídy v soukromých vzdělávacích institucích větší než třídy ve veřejných školách – v Německu o 1,2 žáka na třídu a v Rakousku o 0,7 žáka na třídu.

Na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání jsou v České republice rozdíly v průměrné velikosti třídy mezi soukromým a veřejným sektorem nižší než v případě primární vzdělávací úrovně. To je ovlivněno především tím, že na úrovni primárního vzdělávání působí v České republice pouze velmi málo soukromých subjektů a indikátor tak vykazuje menší spolehlivost. Na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání již vyvíjí činnost více soukromých subjektů,[3] i když jejich zastoupení je stále malé.

Největší rozdíl ve velikosti tříd mezi veřejnými a soukromými školami jsme zaznamenali v roce 2000, a to o 3,3 žáka na třídu více ve veřejných školách. V následujících dvou letech pak byla velikost tříd ve veřejných i soukromých školách shodná. V roce 2003 se opět rozdíl projevil, a to o 2,1 žáka na třídu ve veřejných školách více. Tento trend pokračoval i v následujících letech, kdy v roce 2004 činil rozdíl mezi soukromými a veřejnými školami 1,8 žáka na třídu a v roce 2005 šlo o 2,3 žáka na třídu více ve veřejných školách. Avšak i zde musíme připomenout, že i na této vzdělávací úrovni není zastoupení soukromého sektoru v českém školství příliš výrazné a výsledky jsou tak opět tímto ovlivněné.

[3] Na tuto vzdělávací úroveň náleží nižší ročníky víceletých gymnázií. Víceletá gymnázia jsou součástí středního školství, kde soukromé subjekty vyvíjí činnost již výrazně častěji než v případě základního školství.

JAK JSOU UČITELÉ ODMĚŇOVÁNI?

DEFINICE INDIKÁTORU

Indikátor se zabývá odměňováním učitelů primární a sekundární úrovně vzdělávání krátce po zahájení kariéry, uprostřed kariéry a na jejím konci. Společně s velikostí třídy a rozsahem pracovních povinností učitelů odráží odměňování učitelů některá klíčová opatření týkající se pracovních podmínek učitelů. Kromě toho rozdíly v platech učitelů spolu s počtem žáků na učitele představují doplňkový indikátor pro interpretaci rozdílů ve výdajích na žáka.

Platy učitelů tvoří nejvyšší podíl výdajů na vzdělávání a rozhodování o podobě odměňování je úkolem pro politiky vytvářející vzdělávací politiku, kteří hledají cestu mezi kvalitou učení a vyváženým rozpočtem vzdělávání. Objem rozpočtu samozřejmě svědčí o kompromisu mezi vzájemně propojenými faktory včetně výše učitelských platů, počtu žáků na učitele, času věnovaného vyučování a stanoveného počtu vyučovacích hodin.

Zajistit dostatečný počet kvalifikovaných učitelů je klíčovým úkolem všech zemí OECD, přičemž právě výše platů učitelů a jejich ostatní pracovní podmínky jsou často politicky „ohebným" faktorem, který tak může mít vliv na poptávku po učitelích a jejich nabídku na pracovním trhu. Navíc platy učitelů a jejich pracovní podmínky mohou být velmi důležité při získávání, rozvíjení a udržení kvalifikovaných a schopných učitelů.

ZDROJ DAT

Data pro výpočet vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum. Data jsou za rok 2004/05 a popisují situaci ve veřejných institucích. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

METODICKÝ POPIS

V rámci indikátoru je srovnávána výše platů učitelů na začátku kariéry, učitelů s 15letou praxí a učitelů ke konci jejich kariéry. Veškeré platy se týkají učitelů s minimální požadovanou kvalifikací vyučujících ve veřejných školách na primární a sekundární úrovni vzdělávání. Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání jsou uváděny údaje platné pro všeobecně zaměřené vzdělávací programy (za Českou republiku jde o data o platech učitelů na gymnáziích a lyceích). Platy jsou udávány v US $ přepočtených na paritu kupní síly.

Platy začínajících učitelů jsou brány jako průměrný roční celkový tabulkový plat učitele včetně nárokových složek platu, například za dovolenou apod., na plný úvazek s minimální požadovanou kvalifikací nutnou pro splnění kvalifikačních požadavků spojených se začínající učitelskou kariérou.

Platy učitelů po 15 letech praxe jsou brány jako celkový tabulkový roční plat učitele včetně nárokových složek platu, například za dovolenou apod., na plný úvazek s minimální požadovanou kvalifikací pro plně kvalifikovaného učitele s 15 lety učitelské praxe.

Maximální platy odpovídají maximálním tabulkovým ročním platům učitele včetně nárokových složek platu, například za dovolenou apod., na plný úvazek s minimální požadovanou kvalifikací pro výkon plně kvalifikované učitelské profese.

Tabulkové platy, tak jak jsou prezentovány v tomto indikátoru, vycházejí z platných (oficiálních) mezd stanovených ve výdajích vlády a z průměrných platů učitelů, které ovlivňují, i dalšími faktory jako například věková struktura učitelů nebo rozšíření částečných úvazků. Jestliže uvažujeme o struktuře platů učitelů, je velmi důležité brát ohled na to, že ne všichni učitelé náleží do nejvyšší platové skupiny. Platy učitelů jsou brány před zdaněním.

Plat za hodinu výuky a roční tabulkové platy jsou brány k ročnímu objemu čistého času výuky v hodinách.

Jakékoliv porovnávání platů pro různé profesní skupiny je velmi problematická oblast statistiky, zvláště pak pokud jde o mezinárodní porovnávání. Různé daňové systémy, rozdílné odvody do systému důchodového a zdravotního pojištění víceméně neumožňují nic jiného než velmi obecnou analýzu rozdílných platových úrovní. Například mohou být země, kde učitelé dosahují vysokých platů, ale následné zdanění a odvody do systému zdravotního a důchodového pojištění snižují jejich čistou mzdu na mnohem nižší úroveň. Současně jsou země, kde platy mohou být také vysoké, ale daňová zátěž a platby do systému

důchodového a sociálního pojištění jsou nízké, avšak je nutná vysoká osobní spoluúčast na případných sociálních dopadech (například nutnost vysokého zdravotního a důchodového připojištění). A dále jsou země, kde jsou nízké platy a značná daňová zátěž a země s nízkými platy a s nízkým zdaněním i s nízkými platbami do sociálního a zdravotního systému. Je tedy zřejmé, že jakékoliv mezinárodní porovnání platů učitelů slouží pouze k ilustraci postavení učitelů v jednotlivých zemích.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor pohlíží na výši platů učitelů z hlediska:

- Platové hladiny učitelů primárního a sekundárního vzdělávání na začátku kariéry, po 15 letech praxe, na konci kariéry
- Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání
- Platy učitelů v relaci k HDP na obyvatele

Dílčí indikátor – *Platové hladiny učitelů primárního a sekundárního vzdělávání na začátku kariéry, po 15 letech praxe, na konci kariéry* – se soustředí na popis výše ročních platů na dané úrovni vzdělávání v závislosti na délce učitelské praxe. Ukazuje se, že v mnoha zemích je právě délka praxe velmi důležitým faktorem ovlivňujícím konečnou výši platu učitele. Platy jsou udávány v US $ přepočtených na paritu kupní síly.

Druhý dílčí indikátor – *Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání* – se soustředí na odměnu učitele za čas věnovaný výuce. Ačkoliv v něm nelze postihnout celou oblast učitelské práce, kde čas strávený výukou je pouze jedním z dílů této činnosti, přece jen tento indikátor umožňuje porovnávat náklady na výuku. Platy jsou udávány v US $ přepočtených na paritu kupní síly.

Třetí dílčí indikátor – *Platy učitelů v relaci k* HDP *na obyvatele* – vypovídá o tom, jak země investují do odměňování učitelů v rámci svých finančních možností investovat do vzdělávání. Tento indikátor umožňuje získat představu o tom, jaká je relativní cena učitelských platů.

Platové hladiny učitelů na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání na začátku profesní kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry

Úroveň platové hladiny učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání se z pohledu délky učitelské praxe počítá:

$$AS_{ie},$$

kde

AS_{ie} – celková roční výše vyplacených platů podle platové tabulky (tarif) „typického" učitele s e roky praxe na vzdělávací úrovni i včetně nárokových složek platu v US $ přepočtených na paritu kupní síly

i – vzdělávací úrovně:
primární úroveň (ISCED 1)
nižší sekundární úroveň (ISCED 2)
vyšší sekundární úroveň (ISCED 3 všeobecné)

e – délka učitelské praxe:
na začátku kariéry
po 15 letech praxe
na konci kariéry

Stanovení vlivu délky učitelské praxe na výši platů se počítá:

$$\frac{ASmax_i}{ASmin_i} \cdot 100,$$

kde

$ASmax_i$ – celkový objem ročního tabulkového platu učitele s maximální délkou praxe na vzdělávací úrovni i včetně dalších nárokových složek platu v US $ přepočtených na paritu kupní síly

$ASmin_i$ – celkový objem ročního tabulkového platu učitele s minimální délkou praxe na vzdělávací úrovni i včetně dalších nárokových složek platu v US $ přepočtených na paritu kupní síly

i – vzdělávací úrovně:
primární úroveň (ISCED 1)
nižší sekundární úroveň (ISCED 2)
vyšší sekundární úroveň (ISCED 3 všeobecné)

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum, jsou za období 2004/05. Údaje vypovídají o situaci ve veřejných školách. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

Obrázek 25: **Platy učitelů na primární úrovni vzdělávání po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005)**

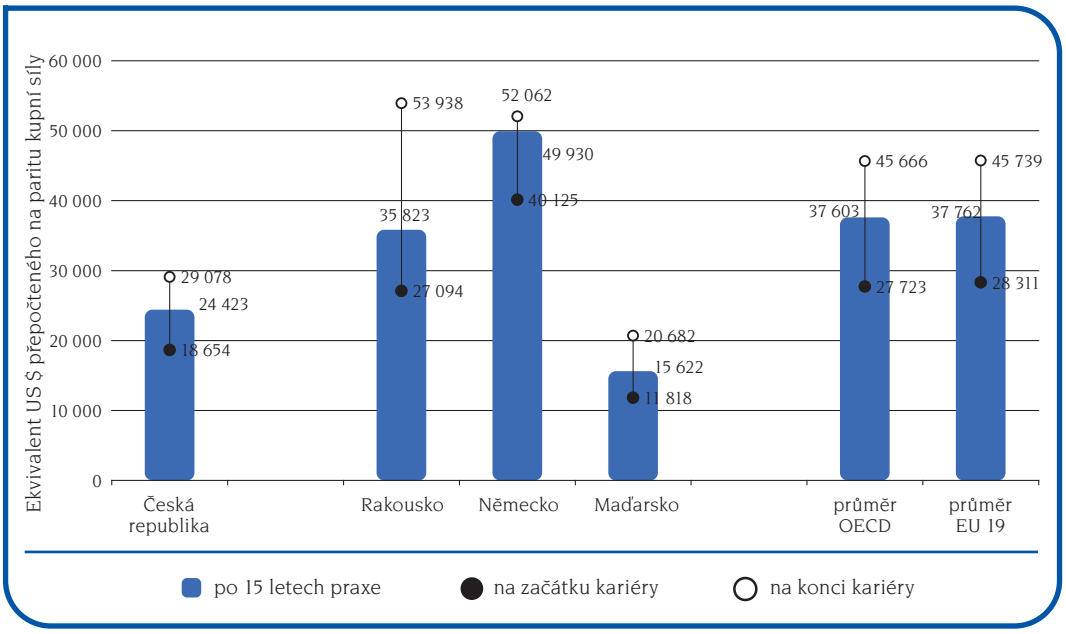

Ve všech sledovaných zemích platí, že na primární úrovni vzdělávání mají učitelé na konci kariéry vyšší platy než učitelé na začátku a uprostřed kariéry. Rozdíl mezi platy učitelů na začátku a na konci kariéry je různě velký, přičemž nejvýraznější odstupňování lze najít u učitelů v Rakousku. V Rakousku je plat učitele na konci kariéry takřka jednou tak vysoký než plat začínajícího učitele. Výrazný nárůst platů u pracovníků na konci kariéry je také v Maďarsku, a to o 75 %. Naopak nejmenší rozdíl mezi platem na konci kariéry a na začátku kariéry lez najít u učitelů v Německu, kde jde o „pouhý" 30% nárůst. Současně však platy učitelů v Německu patří k nejvyšším v rámci všech zemí OECD. Rozdíl mezi platem začínajícího učitele a učitele na konci kariéry činí v průměru zemí OECD 65 % ve prospěch učitelů s maximální praxí, v průměru zemí EU 19 pak 62 %. V České republice jde o 56% nárůst.

Nejvyšší platy ze srovnávaných zemí na začátku kariéry mají učitelé na primární úrovni vzdělávání v Německu (40 125 přepočtených US $). Německo je zároveň ze srovnávaných zemí jedinou zemí, kde průměrný plat začínajícího učitele převyšuje průměr zemí OECD (27 723 přepočtených US $) i průměr zemí EU 19 (28 311 přepočtených US $). Začínající učitelé v Rakousku jsou těsně pod průměrem OECD i EU 19, když jejich roční plat činí 27 094 přepočtených US $. V České republice mají začínající učitelé v průměru 18 654 přepočtených US $. Ještě nižší plat pobírají nastupující učitelé v Maďarsku (11 818 přepočtených US $). Nastupující učitelé v České republice tak mají mzdu nižší o 13 tisíc přepočtených US $ než učitelé v Německu a o 9 tisíc přepočtených US $ méně, než je průměr

zemí OECD. Pokud jde o učitele s 15 lety praxe, je tendence podobná jako v případě začínajících učitelů, kdy nejvyšších platů dosahují učitelé v Německu, následuje Rakousko, Česká republika a Maďarsko. U učitelů s maximálními platy je již situace mírně odlišná – nejvyšších platů dosahují učitelé v Rakousku, a to takřka 54 tisíc přepočtených US $. S malým odstupem je následují učitelé v Německu s 52 tisíci přepočtených US $ ročně. Třetí místo patří České republice a poslední Maďarsku. Platy učitelů na konci kariéry v Rakousku a Německu překračují výrazně i průměr OECD (45,6 tisíce přepočtených US $) i EU 19 (45,7 tisíce přepočtených US $).

Obrázek 26: **Platy učitelů na nižší sekundární úrovni vzdělávání po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005)**

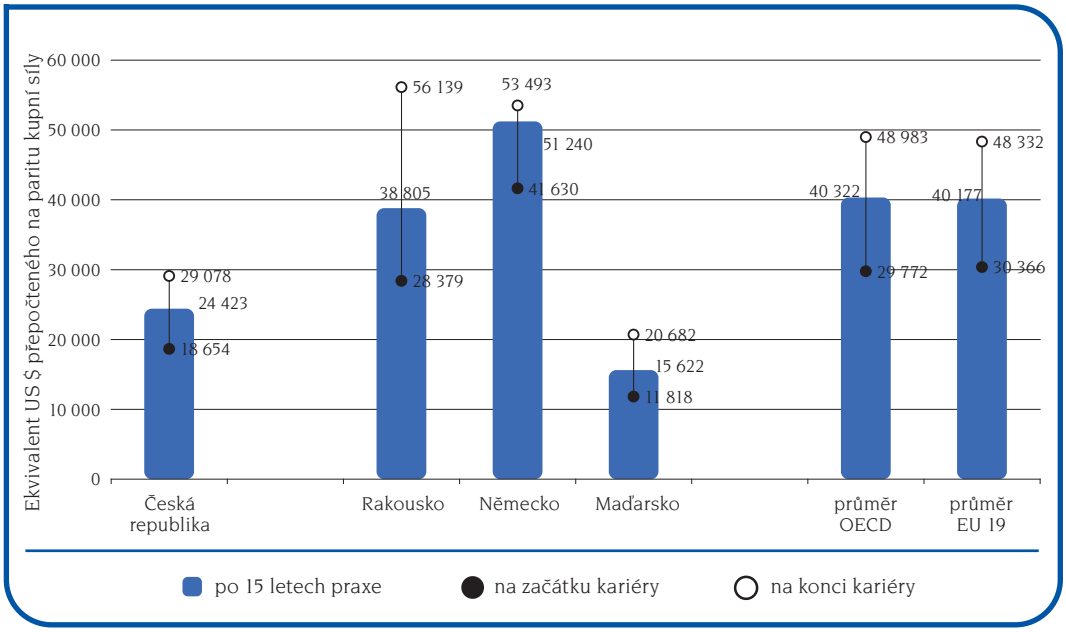

Také na nižší sekundární úrovni vzdělávání platí, že ve všech sledovaných zemích mají učitelé na konci kariéry vyšší platy než učitelé na začátku a uprostřed kariéry. Rozdíl mezi platy učitelů na začátku a na konci kariéry je také zde různě rozsáhlý, přičemž opět nejvýraznější odstupňování lze najít u učitelů v Rakousku, kdy plat rakouského učitele na konci kariéry je opět takřka dvakrát tak vysoký než plat začínajícího učitele (98% nárůst). Také v Maďarsku mají učitelé na konci kariéry výrazně vyšší plat než učitelé na začátku své profesní dráhy, a to stejně jako na primární úrovni vzdělávání o 75 %. Naopak nejmenší rozdíl mezi platem na konci kariéry a na začátku kariéry lze opět nalézt u učitelů v Německu, kde jde o „pouhý" 29% nárůst ve prospěch učitelů s maximální praxí. I přes tento relativně nízký nárůst jsou platy německých učitelů druhé nejvyšší v rámci srovnávaných zemí. Rozdíl mezi platem začínajícího učitele a učitele na konci kariéry na nižší sekundární úrovni činí v rámci zemí OECD 65 % ve prospěch učitelů s maximální praxí, v průměru zemí EU 19 pak 59 %. V České republice jde stejně jako na primární úrovni vzdělávání o 56% nárůst. To je způsobeno tím, že v našich podmínkách nelze od sebe oddělit platy učitelů na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání. Tyto platy jsou vykazovány jednotně.

Nejvyššího platového ohodnocení v rámci sledovaných zemí na začátku kariéry dosahují učitelé na nižší sekundární úrovni vzdělávání v Německu (41 630 přepočtených US $). I na této úrovni vzdělávání je Německo opět jedinou ze srovnávaných zemí, kde průměrný plat začínajícího učitele převyšuje průměr zemí OECD – 29 772 přepočtených US $ i průměr zemí EU 19 – 30 366 přepočtených US $. Následují začínající učitelé v Rakousku, kteří jsou těsně pod průměrem OECD i EU 19. Jejich roční plat činí 28 369 přepočtených US $. V České republice mají začínající učitelé tabulkové platy – v průměru 18 654 přepočte-

Obrázek 27: **Platy učitelů na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry v ČR v letech 2000–2005**

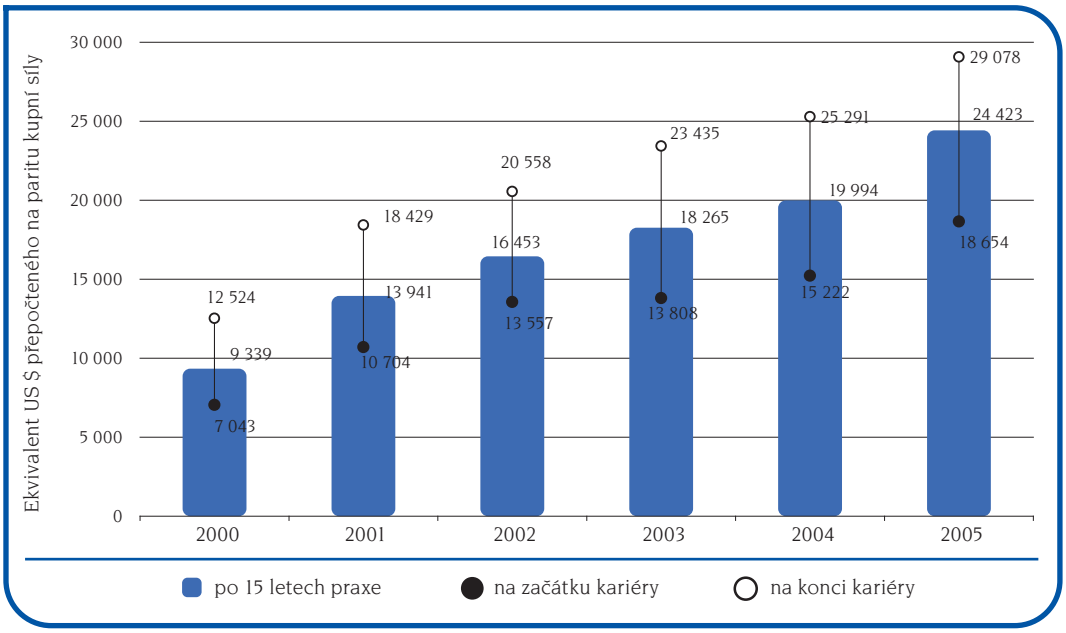

ných US $, což je shodný údaj s učiteli na primární úrovni vzdělávání. Ještě nižší plat pobírají nastupující učitelé v Maďarsku (11 818 přepočtených US $). Také v Maďarsku mají učitelé nižšího sekundárního i primárního vzdělávání shodnou výši platu. Pokud jde o učitele s 15 lety praxe, je tendence podobná jako v případě začínajících učitelů, kdy nejvyšších platů dosahují učitelé v Německu, s odstupem následuje Rakousko, Česká republika a Maďarsko. Učitelé s maximálními platovými hladinami dosahují nejvyšších platových úrovní v Rakousku, a to takřka 56 139 přepočtených US $. Těsně za rakouskými učiteli nalezneme učitele z Německa s 53 493 přepočtenými US $ ročně. S výrazným odstupem následuje Česká republika s 29 078 přepočtenými US $ a Maďarsko s 20 682 přepočtenými US $.

Jak můžeme vidět, hodnoty indikátoru ve sledovaném období plynule narůstaly. Rozdíly mezi platy učitelů primárního a nižšího sekundárního vzdělávání na konci kariéry a začínajícími učiteli se ve sledovaném období pohybovaly v rozmezí 78 % v roce 2000 po 52 % v roce 2002. V roce 2001 šlo o 72 %, v roce 2003 o 70 %, v roce 2004 o 66 % a v roce 2005 o 56 %. V průběhu referenčního období se platy učitelů zvýšily více než dvakrát. Začínajícím učitelům se nástupní platy zvýšily 2,6krát z 7 043 přepočteného US $ na 18 654 přepočteného US $. Učitelům po 15 letech praxe se plat zvýšil 2,6krát, a to z 9 339 přepočteného US $ na 24 423 přepočteného US $, konečně učitelům na konci kariéry narostl plat 2,3krát z 12 524 přepočteného US $ na 29 078 přepočteného US $. Ačkoliv tedy platy učitelů v České republice patří v rámci zemí OECD k těm nižším, v průběhu let 2000–2005 neustále narůstaly. Významný vliv na růst platů mělo zavedení nové platové tabulky od 1. 1. 2004, kdy došlo ke změně v počtu a struktuře platových tříd z původních 12 tříd na 16 tříd. V rámci zařazování pracovníků do nových platových tříd byli učitelé z nižších platových tříd vesměs přeřazeni do vyšších tříd. Tím došlo k přiblížení platů učitelů na základních školách platům středoškolských učitelů. Současně i trend směřující k nivelizaci platů učitelů bez ohledu na vzdělávací úroveň, na které působí, měl vliv na zvyšování platů učitelů na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání. Při hodnocení růstu platového ocenění učitelů nelze také opominout i celkovou dynamiku mzdového růstu, kdy mzdy v České republice v daném období celkově narůstaly, což ovlivňuje relativní růst platů učitelů. V neposlední řadě na výši platů učitelů uváděných v mezinárodním srovnání má nemalý vliv i kurz dolaru vůči české koruně.

Na vyšší sekundární úrovni jsme zaznamenali vyšší nárůsty platů učitelů na konci kariéry vůči platům učitelů na začátku kariéry, než tomu bylo na předchozích nižších úrovních

Obrázek 28: **Platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné vzdělávací programy po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005)**

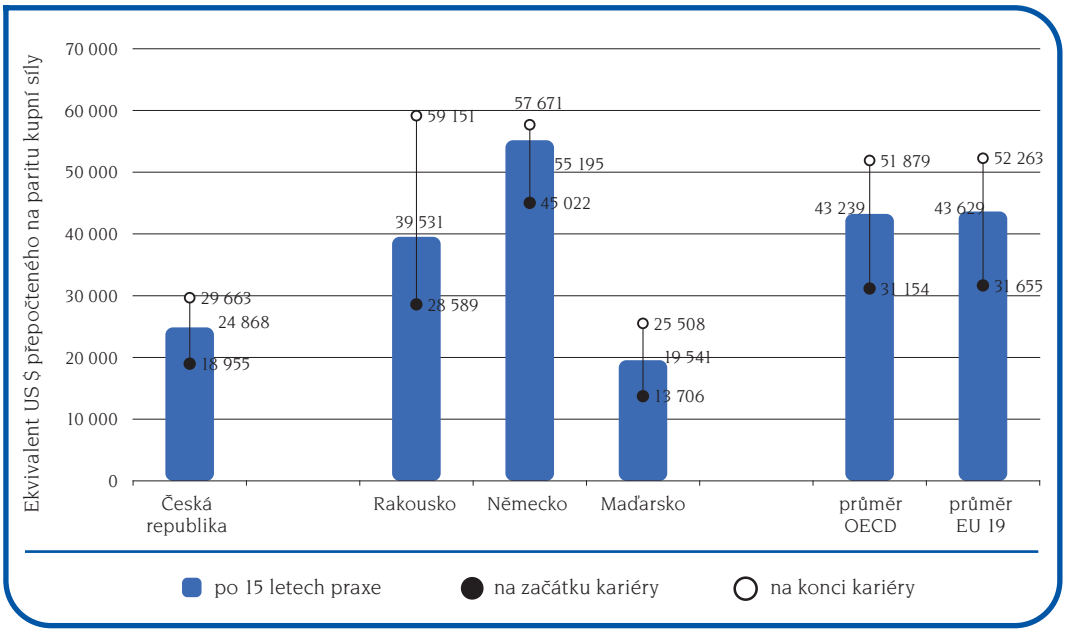

Poznámka: *Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání jde o údaje pouze za učitele působící ve všeobecně vzdělávacích programech – v ČR jde o učitele na gymnáziích a lyceích.*

vzdělávání. Rozdíl mezi platem začínajícího učitele a učitele na konci kariéry na vyšší sekundární úrovni činí v rámci zemí OECD 67 % ve prospěch učitelů s maximální praxí, v průměru zemí EU 19 pak 65 %. Opět nejvýraznější nárůst maximálních platů v rámci srovnávaných zemí lze najít u učitelů v Rakousku, kdy plat rakouského učitele na konci kariéry je vyšší o 107 % než plat začínajícího učitele. Také učitelé v Maďarsku si na konci kariéry polepší více než učitelé předchozích vzdělávacích úrovní, a to ve srovnání s učiteli na počátku kariéry o 86 %. Čeští učitelé s maximální platovou úrovní mají stejně jako jejich kolegové na nižších úrovních vzdělávání vyšší platy o 56 % než učitelé na začátku kariéry. A konečně nejmenší rozdíl mezi platem na konci kariéry a na začátku kariéry lze opět nalézt u učitelů v Německu, kde jde o „pouhých" 28 % ve prospěch učitelů s maximální praxí. I přes tento relativně nízký nárůst jsou platy německých učitelů na konci kariéry vůbec nejvyšší v rámci srovnávaných zemí.

Platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání jsou ve všech uvedených letech vyšší než platy učitelů na nižších úrovních. Také zde můžeme vidět, že v referenčním období platy učitelů vyššího sekundárního vzdělávání také narůstaly. Tyto údaje zřejmě odrážejí trend, kdy se prosazovala tendence po sjednocení platových hladin učitelů na různých úrovních vzdělávání. V roce 2005 se však již tento trend neobjevil. Pokud se podíváme na výši platů učitelů na konci kariéry ve srovnání se začínajícími učiteli, můžeme říci, že rozptyl hodnot je obdobný, jako tomu bylo na nižších úrovních. Nejvýraznější rozdíl jsme zaznamenali v roce 2000, kdy maximální platy učitelů byly vyšší o 78 % než u učitelů na začátku kariéry. Naopak nejnižší rozpětí bylo v roce 2002, a to 52 % ve prospěch starších učitelů. V roce 2001 šlo o rozdíl 72 %, v roce 2003 o 55 %, v roce 2005 o 56 %. Pokud se zaměříme na míru navýšení platů v referenčním období, pak je patrné, že toto navýšení nedosáhlo úrovně, kterou jsme zaznamenali na předchozích vzdělávacích úrovních: učitelům na začátku kariéry mezi lety 2000 a 2005 vzrostl plat 2,2krát, učitelům s 15 lety praxe se zvýšil 2,2krát a učitelům na konci kariéry pouze 1,9krát. Na platech učitelů vyšší sekundární úrovně není dopad zavedení nové platové tabulky s 16 platovými třídami tak patrný. To je důsledek již zmíněného trendu srovnání platů učitelů 2. stupně základních škol s platy středoškolských učitelů. Učitelé na nižší vzdělávací úrovni „přeskočili" v rámci nové platové tabulky více tříd než učitelé na středních školách. Tím se plat učitelům z nižších vzdělávacích úrovní zvýšil výrazněji než učitelům vyšší sekundární úrovně vzdělávání.

Obrázek 29: **Platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné programy po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry v ČR v letech 2000–2003 a 2005**

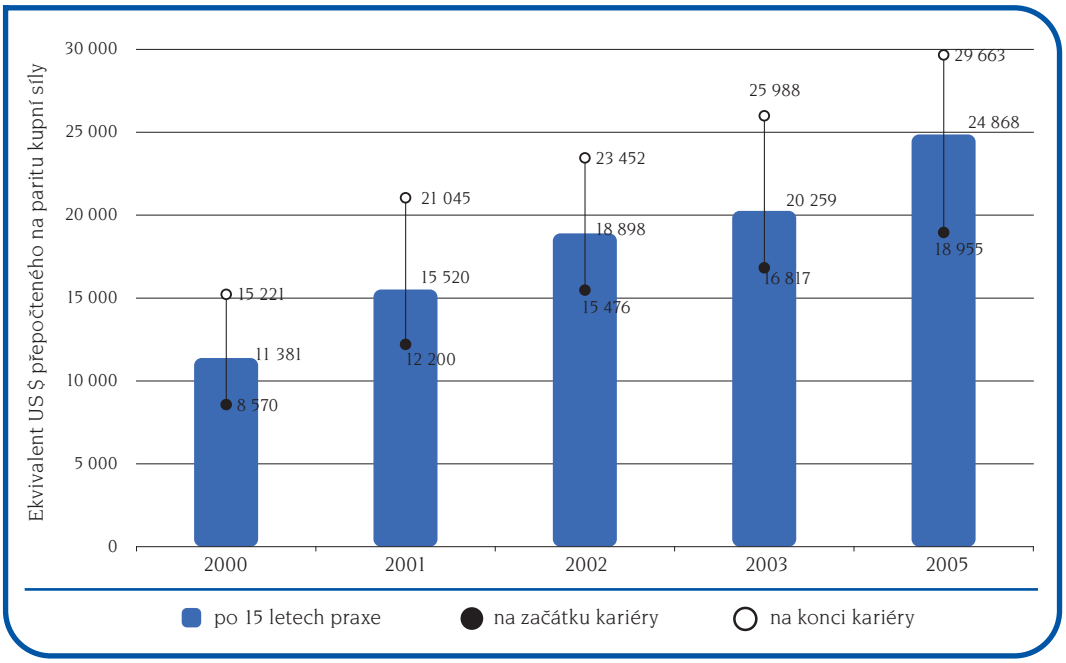

Poznámka: *Na úrovni vyššího sekundárního vzdělávání jde o údaje pouze za učitele působící ve všeobecně vzdělávacích programech – v* ČR *jde o učitele na gymnáziích a lyceích.*

Údaje za rok 2004 *nejsou dostupné.*

Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe

Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech učitelské praxe se počítá:

$$\frac{AS15_i}{NTH15_i},$$

kde

$AS15_i$ – celkový objem ročního tabulkového platu učitele s 15 lety učitelské praxe na vzdělávací úrovni *i* včetně nárokových složek platu v US $ přepočtených na paritu kupní síly

$NTH15_i$ – průměrný počet odučených vyučovacích hodin za rok na dané vzdělávací úrovni *i*

i – vzdělávací úrovně:
primární úroveň (ISCED 1)
nižší sekundární úroveň (ISCED 2)
vyšší sekundární úroveň (ISCED 3 všeobecné)

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum, jsou za období 2004/05. Údaje vypovídají o situaci ve veřejných školách. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

Plat učitele za hodinu výuky představuje další alternativu měření platů učitelů a nákladů vzhledem k době vyučování. Ačkoliv tento indikátor nemůže porovnat platy z hlediska času, který učitel stráví jinými aktivitami souvisejícími s vyučováním, přesto může přinést hrubý odhad nákladů na skutečnou dobu, kterou učitelé stráví ve třídě.

Průměrný plat za hodinu výuky učitele s 15 lety praxe je v zemích OECD 47 US $ přepočteno na paritu kupní síly na primární úrovni (v EU 19 jde také o 47 US $ přepočteno na pa-

Obrázek 30: **Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe ve vybraných zemích OECD (2005)**

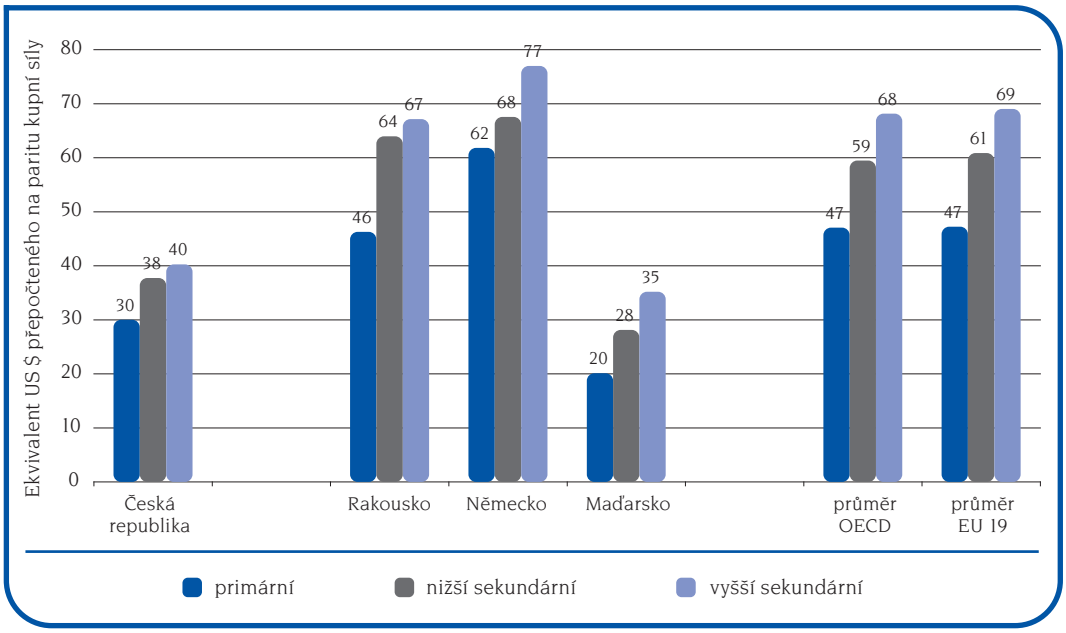

ritu kupní síly), 59 US $ na nižší sekundární úrovni (v EU 19 jde o 61 přepočtených US $) a 68 US $ na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání (v EU 19 pak 69 přepočtených US $). Z vybraných zemí mají relativně nízké platy za hodinu výuky na primární úrovni vzdělávání učitelé v Maďarsku (20 přepočtených US $) a také v České republice (30 přepočtených US $). Naproti tomu učitelé primárního vzdělávání mají v Německu 62 přepočtených US $ a učitelé v Rakousku pak 46 přepočtených US $.

Na úrovni nižšího a vyššího sekundárního vzdělávání je hodinový plat učitele vyšší než na primární úrovni, a i v zemích, kde jsou platy učitelů na primární a sekundární úrovni vzdělávání na podobné výši, je hodinový plat na vyšší sekundární úrovni obvykle vyšší než na úrovni primární. To je důsledkem toho, že ve většině zemí učitelé na sekundární úrovni učí méně hodin než učitelé na primární úrovni. Příkladem je situace v České republice a v Maďarsku. Tyto země mají roční celkové platy učitelů primární a nižší sekundární úrovně stejně vysoké, ale hodinový plat učitele na nižší sekundární úrovni vzdělávání je vyšší než učitele na primární úrovni vzdělávání.

V zemích OECD mají učitelé na vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné programy v průměru zhruba o 42 % vyšší hodinovou mzdu než učitelé na primární úrovni vzdělávání. Ve srovnávaných zemích je rozdíl v hodinové mzdě učitelů vyšší sekundární úrovně vzdělávání a primární úrovně vzdělávání nejvyšší v Maďarsku, a to o 75 %. Následuje Rakousko, kde jde o 45 %, v České republice činí nárůst 34 % a konečně v Německu je rozdíl 25 %.

V České republice činí průměrná mzda za hodinu výuky učitele po 15 letech praxe na primární úrovni 30 US $ přepočtených na paritu kupní síly, na nižší sekundární úrovni 38 US $ přepočtených na paritu kupní síly a na vyšší sekundární úrovni 40 US $ přepočtených na paritu kupní síly. Pokud jde o poměr mezi mzdou za hodinu výuky učitelů na primární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání, pak učitel s patnáctiletou praxí na vyšší sekundární úrovni vzdělávání pobírá mzdu za hodinu výuky zhruba o 33 % vyšší.

V letech 2000–2005 se hodnoty tohoto dílčího indikátoru za Českou republiku postupně zvyšovaly, a to na všech úrovních vzdělávání. Jak můžeme vidět, na primární a nižší sekundární úrovni byla v roce 2000 a 2001 výše platu za hodinu výuky stejná, v dalších letech se již začala lišit, a to i přesto, že roční průměrný plat učitelů těchto dvou úrovní vzdělávání je stejný. To souvisí s výše uvedenou skutečností, že Česká republika patří mezi země, kde učitelé na sekundární úrovni vzdělávání, včetně nižší sekundární úrovně, učí méně hodin než učitelé na primární úrovni vzdělávání. Takže, i když mají stejný roční průměrný plat, za

Obrázek 31: **Platy učitelů za hodinu výuky na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v ČR v letech 2000–2005**

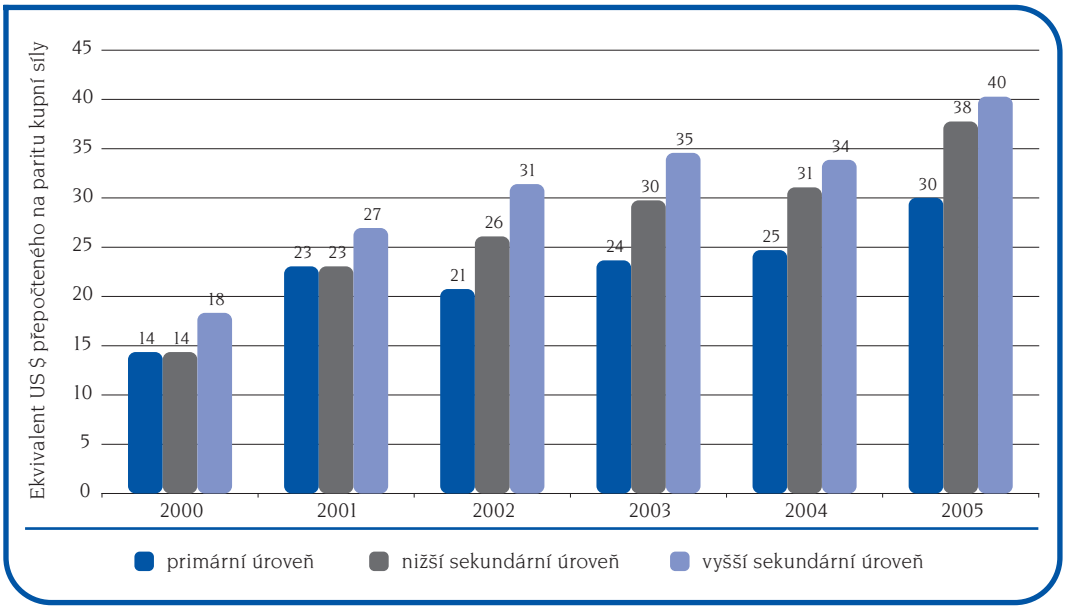

hodinu výuky je plat učitelů na sekundární úrovni vyšší. Za hodinu výuky tak učitel vyšší sekundární úrovně měl v roce 2005 zhruba o 34 % více než učitel na primární úrovni. Největší rozdíl mezi jejich platy byl v roce 2003 a 2004, kdy učitel vyššího sekundárního vzdělávání měl o 51 %, respektive o 46 % vyšší plat za hodinu výuky. Rozdíl v platu za hodinu výuky mezi učitelem na nižší sekundární úrovni a učitelem na primární úrovni byl v roce 2000 a 2001 nulový a v dalších letech činil shodně 26 % ve prospěch učitele na nižší sekundární úrovni. A konečně rozdíl ve výši platu učitelů vyšší a nižší sekundární úrovně se neustále snižuje, což je způsobeno přechodem na 16třídní tabulku a snahou o přiblížení jejich platů platům učitelům vyšší sekundární úrovně vzdělávání. Rozdíl v platech učitelů nižší sekundární úrovně a platů učitelů vyšší sekundární úrovně v roce 2000 činil 28 %, v roce 2001 klesl na 17 %, v roce 2002 se zvýšil na 20 %, ale v následujících letech opět poklesl až na 7 % (v roce 2005). Pokud se nyní zaměříme na porovnání výše platu za hodinu výuky v čase, pak je zřejmé, že se neustále zvyšoval. Mezi rokem 2000 a 2005 se na primární úrovni vzdělávání zvýšil 2,1krát, na nižší sekundární úrovni 2,6krát a na vyšší sekundární úrovni pak 2,2krát. Největší nárůst tak zaznamenal u učitelů na nižší sekundární úrovni vzdělávání.

Platy učitelů po 15 letech praxe na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání v relaci k HDP na obyvatele

Plat učitelů po 15 letech praxe na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání v relaci k HDP na obyvatele se počítá:

$$\frac{AS15_i}{GDPpers},$$

kde

$AS15_i$ – celkový objem ročního tabulkového platu učitele s 15 lety učitelské praxe na vzdělávací úrovni i včetně dalších nárokových složek platu

$GDPpers$ – hrubý domácí produkt na obyvatele

i – vzdělávací úrovně:
primární úroveň (ISCED 1)
nižší sekundární úroveň (ISCED 2)
vyšší sekundární úroveň (ISCED 3 všeobecné)

Veškeré údaje pro výpočet tohoto indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum a z databáze národních účtů OECD. Údaje vypovídají o situaci ve veřejných školách. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

Celkové roční platy jsou převedeny na HDP a na paritu kupní síly (PPPs) a přepočítány podle směnného kurzu OECD National Accounts database. Referenčním obdobím pro HDP na obyvatele je kalendářní rok 2005, i když referenční období pro platy učitelů je od 30. června 2004 do 30. června 2005. Referenčním obdobím parity kupní síly je rok 2004/05. Inflace je nastavena k lednu 2005. U zemí s odlišným finančním rokem a u zemí s s platovými periodami odlišnými od obecné normy OECD byla provedena korekce deflátoru pouze tehdy, pokud rozdíl překročil 1 %. Malý rozdíl byl ignorován, jestliže výše platů byla na stejné výši jako v roce 2003/04 ve stejném nebo jen mírně odlišném období.

Obrázek 32: **Platy učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v relaci k HDP na obyvatele ve vybraných zemích OECD (2005)**

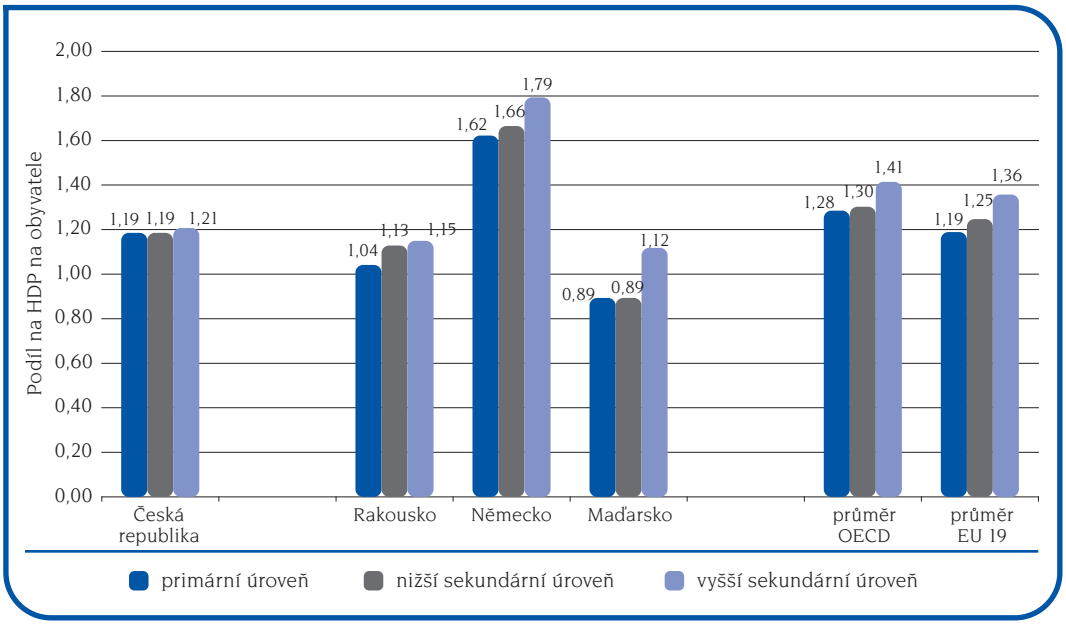

Porovnání tabulkových platů s HDP na obyvatele je dalším možným pohledem na postavení či cenu učitelských platů mezi jednotlivými členskými zeměmi OECD. Využití HDP na obyvatele pro srovnání platů učitelů představuje určitou míru standardizace při procesu srovnávání. Jde vlastně o měřítko toho, jakou část národního bohatství země investují do vzdělávání (resp. jsou schopny a chtějí investovat).

Je zřejmé, že nejvyšších hodnot ve vztahu k HDP na obyvatele dosahují učitelé vyššího sekundárního vzdělávání, a to ve všech sledovaných zemích i v průměru zemí OECD a EU 19. V průměru zemí OECD dosahují platy učitelů po 15 letech praxe na primární úrovni vzdělávání vztažené k HDP na obyvatele 1,19 na obyvatele, v průměru zemí EU 19 pak 1,28 na obyvatele. V rámci sledovaných zemí jsou tyto hodnoty relativně nejnižší v Maďarsku (0,89 na obyvatele). V ostatních zemích relace mezi platy učitelů a HDP překračuje hodnotu 1. Nejvyšších hodnot pak dosahuje v Německu, kde jde o 1,62 na obyvatele. Naopak v Rakousku jsou platy učitelů vztažené k HDP nižší než v České republice, kde představuje průměrný plat učitele na primární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe 1,19 HDP na obyvatele, což odpovídá průměru OECD. V Rakousku jde o 1,04 HDP na obyvatele.

Na nižší sekundární úrovni vzdělávání činí průměr platů učitelů v zemích OECD 1,30 HDP na obyvatele a v zemích EU 19 jde o 1,25 HDP na obyvatele. Nejvyšších hodnot dosahuje opět Německo (1,66 HDP na obyvatele), následuje Česká republika s 1,19 HDP na obyva-

Obrázek 33: **Platy učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v relaci k HDP na obyvatele v ČR v letech 2000–2005**

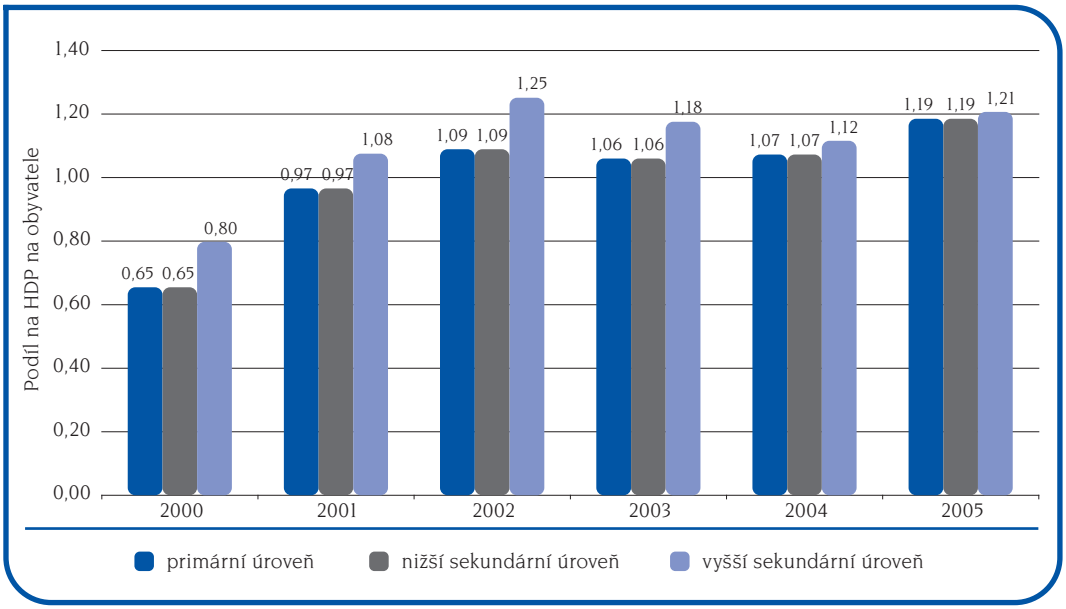

tele a Rakousko s 1,13 HDP na obyvatele. Maďarsko je opět jedinou zemí, kde plat učitelů je nižší než 1 (0,89 HDP na obyvatele).

Jak jsme uvedli již výše, učitelé na vyšší sekundární úrovni dosahují ve všech sledovaných zemích vyšších hodnot než učitelé na nižších úrovních vzdělávání. Průměr zemí OECD pro tuto úroveň činí 1,41 HDP na obyvatele a průměr zemí EU 19 pak 1,36 HDP na obyvatele. Na této úrovni i Maďarsko vykázalo 1,12 HDP na obyvatele. V České republice jde o 1,21 HDP na obyvatele.

Jak můžeme vidět, hodnota indikátoru za Českou republiku se během referenčního období zvyšovala, s výjimkou roku 2003, kdy ve srovnání s předchozím rokem došlo k poklesu hodnoty, a to na všech úrovních vzdělávání.

Učitelé primární a nižší sekundární úrovně mají hodnotu platu ve vztahu HDP na obyvatele ve všech uvedených letech shodnou, a to z důvodu shodných platových hladin. Mezi rokem 2000 a 2005 se jejich plat v relaci HDP na obyvatele zvýšil z 0,65 HDP na obyvatele na 1,19 HDP na obyvatele. U učitelů vyššího sekundárního vzdělávání se podíl platu na HDP na obyvatele také zvýšil, a to z 0,80 HDP na obyvatele v roce 2000 na 1,21 HDP na obyvatele v roce 2005. Také zde můžeme konstatovat, že ačkoliv hodnota tohoto indikátoru patří v rámci zemí OECD spíše k těm nižším, přesto se ve sledovaném období neustále navyšuje.

KOLIK ČASU STRÁVÍ UČITELÉ VYUČOVÁNÍM?

DEFINICE INDIKÁTORU

Tento ukazatel se soustřeďuje na pracovní dobu učitelů stanovenou zákonem a na rozdíly mezi vzdělanostními úrovněmi, stejně tak jako na zákonnou vyučovací dobou. Ačkoliv pracovní doba i vyučovací doba ovlivňuje skutečnou pracovní náplň učitelů pouze částečně, umožňuje její sledování více proniknout do podstaty rozdílů mezi zeměmi v tom, co je po učitelích požadováno. Společně s platy učitelů a průměrnou velikostí třídy představuje tento ukazatel klíčový aspekt práce učitelů.

Stejně jako průměrná velikost třídy, průměrný počet žáků na učitele i délka vyučování z pohledu žáka (doba výuky) a platy učitelů, také délka vyučovací doby (počet odučených hodin) má značný vliv na finanční zdroje, které jednotlivé země potřebují pro zabezpečení kvalitního vzdělávání. Rozsah vyučovací povinnosti a dalších ne-vyučovacích aktivit učitelů hrají velmi důležitou roli ve stanovení pracovních povinností učitelů a také mají značný vliv na to, zda bude povolání učitele přitažlivé pro případné adepty učitelského povolání.

ZDROJ DAT

Data pro výpočet vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum. Data jsou za rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

METODICKÝ POPIS

V rámci indikátoru je srovnáván rozsah vyučovací povinnosti učitelů na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání.

Pracovní doba učitelů se dělí na dobu, kterou učitelé strávili vyučováním, a čas, který mají k dispozici pro další pracovní aktivity, jako je například příprava na vyučování, opravy prací žáků, porady, vedení odborných kabinetů, třídnictví apod. Vysoký podíl vyučovací doby může být ovlivněn jak delší celkovou pracovní dobou, tak také může znamenat, že učitelé mají méně času například na hodnocení studentů nebo přípravu výuky.

Vyučovací povinnost je určena jako počet hodin, které učitel stráví vyučováním ve třídě nebo ve skupině. Běžně je počítána jako počet vyučovacích dní za rok znásobený počtem vyučovacích hodin učitele za den. Nezapočítávají se přestávky, státní svátky a prázdniny. Na primární úrovni se započítávají krátké přestávky mezi hodinami, které učitel tráví s dětmi ve třídě.

Pracovní doba je pak přepočtena na běžné (60minutové) pracovní hodiny učitelů na plný úvazek. Ve většině zemí bývá formálně stanovena náplň práce a specifikován počet hodin vyučovací povinnosti za týden pro práci (a plat) na plný úvazek, a to včetně doby strávené vyučováním i doby věnované jiným pracovním aktivitám. V tomto základu však některé země mají rozdílné rozlišení toho, co je vyučovací povinnost a co jsou jiné aktivity. Obvykle bývá stanoven počet hodin vyučovací povinnosti, přičemž některé země na vládní úrovni předepisují dobu, po kterou učitelé musí být přítomni ve škole.

Pracovní doba ve škole popisuje čas, který učitel musí trávit prací ve škole včetně času stráveného vyučováním i ne-vyučovacími aktivitami.

Čistý kontaktní čas je čas, který učitel stráví výukou v kontaktu s žáky.

Do počtu vyučovacích týdnů a dnů se počítají týdny vyučování mimo prázdniny. Vyučovací dny jsou počítány skrze vynásobení počtu vyučovacích týdnů počtem dnů v týdnu, během kterých učitel vyučuje, přičemž se odečtou dny, během kterých je škola zavřena z důvodů státních svátků nebo prázdnin.

DÍLČÍ INDIKÁTORY

Indikátor se zaměřuje na vyučovací povinnost učitelů podle vzdělávací úrovně:

- **Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné programy**
- **Celková pracovní doba učitelů včetně ne-vyučovacích aktivit**

Dílčí indikátor – ***Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání*** – vypovídá o vyučovací povinnosti učitelů na jednotlivých vzdělanostních úrovních, kdy mezi zeměmi OECD jsou značné rozdíly v rozsahu vyučovací povinnosti na různých vzdělanostních úrovních.

Dílčí indikátor – ***Celková pracovní doba učitelů včetně ne-vyučovacích aktivit*** – sleduje pracovní dobu učitelů jako celek, tedy včetně ne-vyučovacích aktivit. Tento indikátor není nijak statisticky přepočítáván, proto ho uvádíme pouze zde a dále se jím podrobněji nezabýváme. Hodnoty tohoto indikátoru jsou uvedeny v příloze.

Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání

Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání se počítá:

$$NTDy_{i.} \cdot NTHd_{i,}\ ,$$

kde

$NTDy_{i.}$ – počet vyučovacích dní za rok na vzdělávací úrovni *i*

$NTHd_{i.}$ – počet vyučovacích hodin za den na vzdělávací úrovni *i*

i – vzdělávací úrovně:
primární úroveň (ISCED 1)
nižší sekundární úroveň (ISCED 2)
vyšší sekundární úroveň (ISCED 3 všeobecné programy)

Veškeré údaje využité v indikátoru vycházejí z dotazníku OECD-INES Survey of Teachers and the Curiculum. Data jsou za rok 2004/05. Vzdělávací úroveň se uvádí podle klasifikace ISCED97. Údaje za Slovenskou republiku a Polsko nejsou u tohoto indikátoru k dispozici – data nebyla do databáze OECD dodána.

Mezi primární a sekundární úrovní vzdělávání jsou v jednotlivých zemích OECD velké rozdíly v počtu vyučovacích hodin, které musí učitelé ročně odučit. Obecně platí, že učitelé na primární úrovni vzdělávání mají větší rozsah vyučovací povinnosti než učitelé sekundárního vzdělávání, ať již na nižší, nebo vyšší úrovni. V průměru zemí OECD odučili učitelé primární úrovně vzdělávání 803 hodin za rok, v zemích EU 19 pak 806 hodin za rok. Uči-

Obrázek 34: **Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005)**

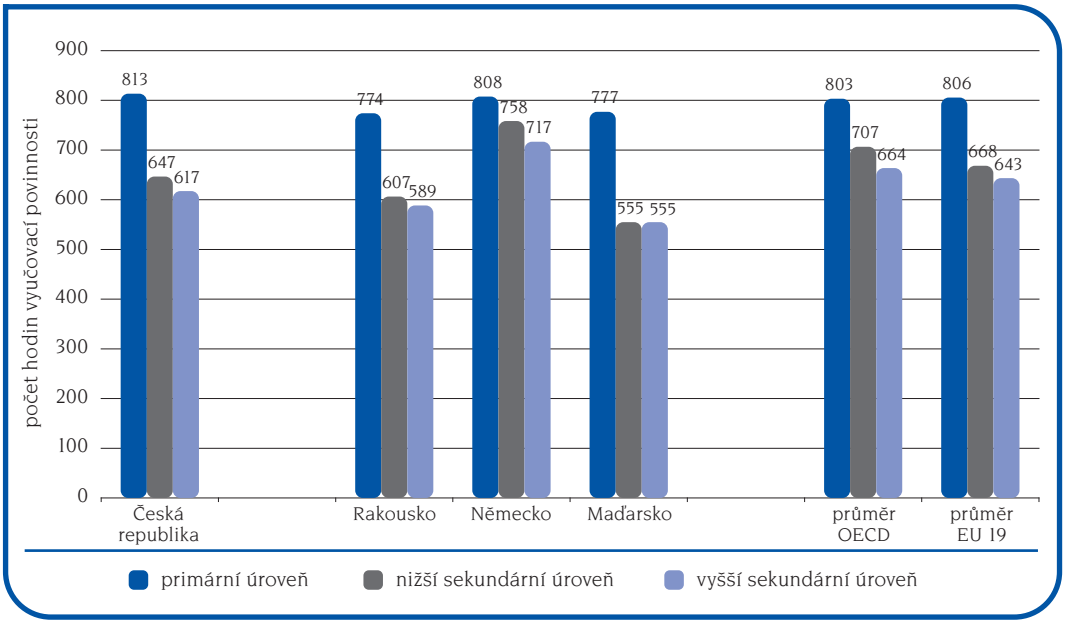

telé nižší sekundární úrovně vzdělávání učili v zemích OECD v průměru 707 hodin ročně, v zemích EU 19 šlo o 668 hodin. Na vyšší sekundární úrovni všeobecného vzdělávání je zatížení učitelů o něco nižší, než je tomu na nižší sekundární úrovni nebo dokonce na primární úrovni vzdělávání. Učitelé v programech všeobecného vzdělávání vyššího sekundárního vzdělávání v průměru zemí OECD odučili 664 hodin za rok, v průměru zemí EU 19 byl počet hodin o něco málo nižší – 643 hodin za rok. Do počtu odučených hodin za rok zasahuje rozložení státních svátků a prázdnin v daném školním roce, takže i při zachování všech ostatních podmínek se počty hodin mohou rok od roku lišit.

Z vybraných zemí mají největší vyučovací povinnost učitelé v Německu, a to na všech vzdělávacích úrovních, s výjimkou primární úrovně, kde největší vyučovací povinnost mají učitelé v České republice, kteří ročně odučí 813 hodin. Následují učitelé ze zmíněného Německa, jejichž vyučovací povinnost činí 808 hodin. V Maďarsku je počet hodin vyučovací povinnosti nižší, a to 777 hodin, což je pouze o 3 hodiny vyučovací povinnosti více, než mají učitelé v Rakousku (774 hodin ročně).

Na nižší sekundární úrovni pak nejvíce hodin mají učitelé v Německu, kteří v průměru odučí 758 hodin ročně. Německo je tak jediné ze sledovaných zemí, kde je rozsah vyučovací povinnosti učitelů na nižší sekundární úrovni vyšší, než je průměr zemí OECD i EU19. V České republice odučili učitelé na nižší sekundární úrovni vzdělávání 647 hodin za rok, následují učitelé v Rakousku s 607 hodinami za rok. V Maďarsku činí vyučovací povinnost učitelů jak na nižší, tak na vyšší sekundární úrovni vzdělávání 555 hodin za rok.

Na vyšší sekundární vzdělávací úrovni má opět vyučovací povinnost s největším rozsahem Německo, a to 717 hodin za rok, následuje Česká republika s 617 hodinami za rok, Rakousko s 589 hodinami za rok a již zmíněné Maďarsko.

Při interpretaci rozdílů mezi zeměmi v rozsahu vyučovací povinnosti je nezbytné upozornit na fakt, že čistý kontaktní čas, tak jak je použit v tomto ukazateli, nemusí nutně korespondovat s vyučovacím procesem. Přestože čistý kontaktní čas je sám o sobě podstatnou komponentou, další práci ve třídě (včetně opravování žákovských prací), která nutně dobu výuky následně navýší, je při srovnávání vyučovacího procesu nutné začlenit do celkového času. Ostatní elementy celkového vzdělávacího procesu (jako například počet vyučovaných předmětů, počet studentů na hodinách, počet let, po která učitel učí ty samé žáky) je nutné vzít do úvahy také. Tyto faktory mohou totiž nezřídka napomoci při odhadování úrovně dané školy.

V České republice tvoří rozdíl mezi vyučovací povinností učitelů primární úrovně a vyšší sekundární úrovně vzdělávání 196 hodin v neprospěch učitelů primárního vzdělávání.

Obrázek 35: **Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2002–2005**

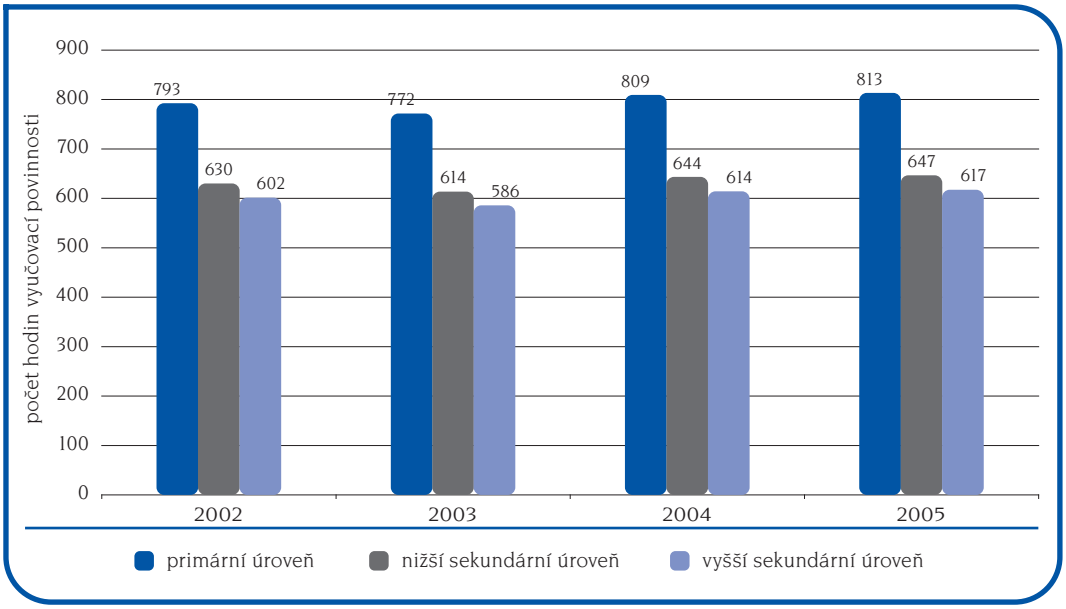

Ve srovnání s učiteli nižšího sekundárního vzdělávání mají učitelé primární úrovně o 167 hodin vyšší vyučovací povinnost. Rozdíl ve vyučovací povinnosti učitelů nižšího a vyššího sekundárního vzdělávání činí 29 hodin v neprospěch učitelů nižší sekundární úrovně.

Také učitelé primární vzdělávací úrovně v Rakousku mají vyšší vyučovací povinnost než učitelé sekundární úrovně – ve srovnání s učiteli nižší sekundární úrovně o 167 hodin, s učiteli na vyšší sekundární úrovni o 185 hodin.

V Německu mají učitelé primární úrovně o 49 hodin vyšší vyučovací povinnost ve srovnání s učiteli nižšího sekundárního vzdělávání a o 91 hodin ve srovnání s vyšší sekundární úrovní.

Také v Maďarsku mají učitelé primární úrovně vyšší vyučovací povinnost, a to shodně o 222 hodin za rok, než učitelé jak nižší, tak vyšší sekundární úrovně.

Jak můžeme z grafu vidět, vyučovací povinnost učitelů na primární úrovni v České republice je výrazně vyšší než na sekundární úrovni vzdělávání, a to ve všech uvedených letech. Současně je zřejmé, že vyučovací povinnost učitelů se zvyšovala s výjimkou roku 2003, kdy došlo ke snížení vyučovací povinnosti na všech vzdělávacích úrovních. Mezi roky 2002 a 2005 vzrostla vyučovací povinnost učitelů na primární úrovni vzdělávání o 21 hodin, na nižší sekundární úrovni o 17 hodin a na vyšší sekundární úrovni o 16 hodin. Na všech vzdělávacích úrovních se tak vzdělávací povinnost učitelů navýšila o 3%. Jak jsme uvedli již v metodickém popisu, do počtu odučených hodin za rok zasahuje rozložení státních svátků a prázdnin v daném školním roce, takže i při zachování všech ostatních podmínek se počty hodin mohou rok od roku lišit.

PRACOVNÍ DOBA UČITELŮ

Předpisy stanovující pracovní dobu učitelů jsou v jednotlivých zemích velmi různorodé.

V některých zemích je formálně stanovena pouze „kontaktní doba“, tedy čas, který stráví učitelé v přímém kontaktu se žáky, v jiných zemích je předepsána celá pracovní doba. Některé země rozeznávají jak vyučovací povinnost, tak i ostatní ne-vyučovací aktivity, přičemž obojí je zahrnuto do pevně stanovené pracovní doby.

Dále v některých dalších zemích bývá také stanoveno (i když někde pouze částečně), kolik hodin má učitel věnovat ne-vyučovacím aktivitám. Avšak není již specifikováno, zda mají učitelé tento čas věnovaný ne-vyučovacím aktivitám strávit ve škole, či mimo ni.

Dalším skupinou zemí, kam patří například Česká republika, Rakousko (na primární a nižší sekundární úrovni), Německo i Maďarsko, mají učitelé celkovou pracovní dobu definovánu jako čas, který učitel stráví prací ve škole, či mimo ni.

Pokud jde o celkovou pracovní dobu učitelů v České republice, pak učitelé mají stejnou pracovní dobu jako ostatní zaměstnanci, což v roce 2005 představuje 1 659 hodin za rok.

POUŽITÁ LITERATURA

Education at a Glance 2001, OECD PUBLICATIONS, France, 2001

Education at a Glance 2002, OECD PUBLICATIONS, France, 2002

Education at a Glance 2003, OECD PUBLICATIONS, France, 2003

Education at a Glance 2004, OECD PUBLICATIONS, France, 2004

Education at a Glance 2005, OECD PUBLICATIONS, France, 2005

Education at a Glance 2006, OECD PUBLICATIONS, France, 2006

Education at a Glance 2007, OECD PUBLICATIONS, France, 2007

Education at a Glance 2008, OECD PUBLICATIONS, France, 2008

OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concept, Standards, Definition and Classifications, OECD PUBLICATIONS, France, 2004

Statistická ročenka školství 2007/08 Výkonové ukazatele, ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS, Praha 2008

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
EaG	publikace Education at a Glance
EU 19	země Evropské unie, které jsou zároveň členskými zeměmi OECD
HDP	hrubý domácí produkt
ILO	Mezinárodní organizace práce
INES	program OECD Systém ukazatelů školských systémů
ISCED97	Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PPPs	Parita kupní síly obyvatelstva
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UOE	standardizované dotazníky EUROSTAT, OECD, UNESCO

OBSAH

ÚVOD ... 3

VÝCHODISKA ... 4

PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE ... 4

OBSAH PUBLIKACE EDUCATION AT A GLANCE ... 5

INDIKÁTORY OECD ZABÝVAJÍCÍ SE PRACOVNÍKY A PRACOVNÍMI PODMÍNKAMI VE VZDĚLÁVÁNÍ POPISOVANÉ V TÉTO METODICKÉ PŘÍRUČCE ... 6

ČESKÝ VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM ... 7

MEZINÁRODNÍ KLASIFIKACE VZDĚLÁNÍ ISCED 97 ... 8

METODICKÝ POPIS A VÝVOJ HODNOT INDIKÁTORŮ ... 10

KOLIK ČASU STRÁVÍ ŽÁCI VE TŘÍDĚ? ... 10

- Definice indikátoru ... 10
- Zdroj dat ... 10
- Metodický popis ... 10
- Dílčí indikátory ... 11

JAKÝ JE POČET ŽÁKŮ NA UČITELE? ... 19

- Definice indikátoru ... 19
- Zdroj dat ... 19
- Metodický popis ... 19
- Dílčí indikátory ... 19

JAK VELKÉ JSOU TŘÍDY? ... 28

- Definice indikátoru ... 28
- Zdroj dat ... 28
- Metodický popis ... 28
- Dílčí indikátory ... 28

JAK JSOU UČITELÉ ODMĚŇOVÁNI? ... 34

- Definice indikátoru ... 34
- Zdroj dat ... 34
- Metodický popis ... 34
- Dílčí indikátory ... 35

KOLIK ČASU STRÁVÍ UČITELÉ VYUČOVÁNÍM? ... 45

- Definice indikátoru ... 45
- Zdroj dat ... 45
- Metodický popis ... 45
- Dílčí indikátory ... 45

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Zařazení vzdělávacích programů v ČR do mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED97 9

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Schéma vzdělávacího systému v České republice – platné od roku 2005 7

Obrázek 2: Celková předpokládaná doba výuky žáků ve věku 7–14 let ve vybraných zemích OECD (2005) 12

Obrázek 3: Vývoj celkové předpokládané doby výuky žáků ve věku 7–14 let v ČR v letech 2001–2005 12

Obrázek 4: Délka celkové povinné výuky u žáků ve věku 7–14 let ve vybraných zemích OECD (2005) 14

Obrázek 5: Vývoj délky celkové povinné výuky žáků ve věku 7–14 let v ČR v letech 2001–2005 15

Obrázek 6: Podíl výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 9–11 let ve vybraných zemích OECD (2005) 16

Obrázek 7: Vývoj podílu výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 9–11 let v ČR v letech 2000–2005 17

Obrázek 8: Podíl výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 12–14 let ve vybraných zemích OECD (2005) 17

Obrázek 9: Vývoj podílu výuky vybraných předmětů z celkové povinné vyučovací doby u žáků ve věku 12–14 let v ČR v letech 2000–2005 18

Obrázek 10: Průměrný počet žáků na učitele na primární, nižší sekundární, vyšší sekundární a terciární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005) 20

Obrázek 11: Vývoj průměrného počtu žáků na učitele na primární, nižší sekundární, vyšší sekundární a terciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005 22

Obrázek 12: Průměrný počet dětí na učitele na preprimární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005) 23

Obrázek 13: Vývoj průměrného počtu dětí na učitele na preprimární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005 24

Obrázek 14: Průměrný počet žáků na učitele na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005) 24

Obrázek 15: Vývoj průměrného počtu žáků na učitele na postsekundární neterciární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005 25

Obrázek 16: Průměrný počet žáků na učitele na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005) 26

Obrázek 17: Průměrný počet žáků na učitele na vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005) 26

Obrázek 18: Průměrný počet žáků na učitele na nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích v České republice v letech 2004 a 2005 27

Obrázek 19: Průměrná velikost třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005) 29

Obrázek 20: Vývoj průměrné velikosti třídy na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2000–2005 30
Obrázek 21: Průměrná velikost třídy na primární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005) 31
Obrázek 22: Průměrná velikost třídy na primární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích v ČR v letech 2000–2005 31
Obrázek 23: Průměrná velikost třídy na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých (včetně církevních) vzdělávacích institucích ve vybraných zemích OECD (2005) 32
Obrázek 24: Průměrná velikost třídy na nižší sekundární úrovni vzdělávání ve veřejných a soukromých vzdělávacích institucích v ČR v letech 2000–2005 32
Obrázek 25: Platy učitelů na primární úrovni vzdělávání po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005) 36
Obrázek 26: Platy učitelů na nižší sekundární úrovni vzdělávání po zahájení karéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005) 37
Obrázek 27: Platy učitelů na primární a nižší sekundární úrovni vzdělávání po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry v ČR v letech 2000–2005 38
Obrázek 28: Platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné vzdělávací programy po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry ve vybraných zemích OECD (2005) 39
Obrázek 29: Platy učitelů na vyšší sekundární úrovni vzdělávání – všeobecné programy po zahájení kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry v ČR v letech 2000–2003 a 2005 40
Obrázek 30: Plat učitele za hodinu výuky na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe ve vybraných zemích OECD (2005) 41
Obrázek 31: Platy učitelů za hodinu výuky na primární, nižší sekundární a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v ČR v letech 2000–2005 42
Obrázek 32: Platy učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v relaci k HDP na obyvatele ve vybraných zemích OECD (2005) 43
Obrázek 33: Platy učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání po 15 letech praxe v relaci k HDP na obyvatele v ČR v letech 2000–2005 44
Obrázek 34: Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání ve vybraných zemích OECD (2005) 46
Obrázek 35: Vyučovací povinnost učitelů na primární, nižší a vyšší sekundární úrovni vzdělávání v ČR v letech 2002–2005 47

INDIKÁTORY OECD – METODICKÁ PŘÍRUČKA
PRACOVNÍCI A PRACOVNÍ PODMÍNKY VE VZDĚLÁVÁNÍ

První vydání.
Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS,
Senovážné nám. 26, Praha 1, v roce 2009 v nákladu 250 výtisků.
Zpracovala: Mgr. Pavlína Šťastnová
Jazyková redakce: ÚIV – Divize informací a služeb.
Grafická úprava, sazba a tisk: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS.

www.uiv.cz

ISBN 978-80-211-0578-2